

Stane Granda

GRAŠKA SLOVENIJA V LETU 1848/1849

I

Graški krog Slovencev obsega vse tiste Slovence, ki sta jih študij ali življenjska pot za krajši ali daljši čas zanesla v Gradec in ki jih bivanje sredi tujega mesta ni odtujilo, temveč še bolj povezalo z lastnim narodom, kateremu so posvetili tako umske kot fizične sposobnosti. Konkretneje pomeni za leto 1848 vse tiste pripadnike slovenskega naroda, ki so se postavili na čelo političnemu gibanju slovenskih Štajercev ter skušali skupaj z rojaki na Dunaju, v Celovcu, v Ljubljani in drugod uresničiti program zedinjene Slovenije.

Upoštevati je treba generacije, ki končajo svoje študije okoli leta 1830 ali pa v nadaljnjih letih. Absolventi gimnazij v Mariboru, Celju in Varaždinu¹ nadaljujejo svoje študije v Gradcu, ki je od leta 1827 najjužnejše univerzitetno mesto v monarhiji. Univerza ima filozofsko, pravno in teološko fakulteto, od katerih pa le slednji dve lahko podeljmeta doktorate, medikokirurški študij pa nima ranga fakultete. Od leta 1823 ima prof. Kvas tudi stolico za slovenščino, ki jo z liceja prenese tudi na univerzo.²

Slovenci in ostali Slovani, ki študirajo v Gradcu, imajo že zgodaj svoje organizacije. To niso organizirane skupnosti v današnjem smislu izdelano notranjo organizacijo, pač pa bolj literarne družbe, ki se seznanjajo z literaturo raznih slovanskih narodov, se uče raznih slovanskih jezikov, debatirajo o vsem, kar je lahko predmet debate mladih študentov, zlasti pa jih priteguje položaj manjših slovanskih narodov v monarhiji in njihove perspektive. Te skupnosti, ki obstajajo skoraj vsa leta s krajšimi ali daljšimi presledki, so tudi predmet vpliva raznih duhovnih tokov, predvsem evropske in zlasti slovanske romantike.³

Prvi, ki ga je potrebno omeniti, je »ilirski klub« iz leta 1828. To je bil dijaški krožek Hrvatov in Srbov, Baltiča in Gaja.⁴ Pripadali so mu tudi Slovenci Matjašič, Muršec in Kočevar.⁵ Krog je propadel, ko so njegovi člani doštudirali. Muršec je imel novo mašo 1830. leta, Matjašič 1832.,⁶ Kočevar pa je odšel na Dunaj 1829. študirat medicino.⁷

¹ V Varaždinu je v letih 1824–1826 obiskoval prva dva razreda gimnazije Fran Miklošič.

² Literatura o graški univerzi: F. Krones, Geschichte der Karl Franzens Universität in Graz, Graz 1886; razprava dr. F. Zwitterja v Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1909; V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, drugi del, Ljubljana 1964.

³ Viri so objavljene korespondence. V literaturi jih je obdelal Fran Petre, Poizkus ilirizma pri Slovencih, Ljubljana 1939.

⁴ Petre, str. 12.

⁵ Ibid., str. 44.

⁶ Sematizem sekovske škofije za leto 1848.

⁷ Za večino oseb, ki jih omenjam, sem črpal osnovne podatke iz SBL.

»Slovensko družbo« so ustanovili študentje, ki so prišli v Gradec 1830. ali pa nekaj let kasneje.⁸ Nastala je 1832. leta, njena centralna osebnost je Jakob Fras, kasnejši Stanko Vraz. Z njim sodeluje tudi Franc Miklošič. Kmalu so dobili stik tudi z bivšimi člani ilirskega kluba, zlasti Muršcem in Kočevarjem ter Murkom, ki družbi pomagajo zlasti s knjigami. Leta 1834 so imeli že 48 del. Značilno zanje je, da uporabljajo slovenščino kot jezik dopisovanja. Sčasoma se materinščina preseli celo na naslovno stran, pišejo Gradec ali celo Beč, pri čemer dožive pisma zanimivo pot.

Vraz, ki je postal v tridesetih letih centralna slovenska figura v Gradcu, je tudi eden izmed akterjev neuspelega Metuljčka po zgledu Kranjske čbelice. Sodelovali naj bi Vraz, Miklošič, Trstenjak, Prešeren naj bi bil glavni poet. Podjetje so si zamišljali kot delniško družbo. Vsakdo, razen Prešerna, naj bi vložil 10 goldinarjev, pristopili naj bi še Matjašič, Muršec in dr. Kočevar z enakim deležem. Blagajnik naj bi bil davčni kontrolor Andrej Dominkuš.⁹

Knjiga Jana Kollarja Über die literarische Wechselseitigkeit der Slaven (1837) je napotila Matjašiča, kaplana v Limbušu, da je predlagal družbo za medsebojno izposojanje knjig.¹⁰ Sklep o njeni ustanovitvi je bil sprejet 18. novembra 1838.¹¹ Novi družbi so dali imel Slovenska čitalnica. Nastala je po hrvaškem zgledu ilirskih čitalnic (prva Varaždin 1837). Predsednik je bil Vraz. Njen namen je bil pospeševati znanje slovanskih jezikov in kupovanje knjig, ki bi jih nabavljali iz članarine. Med člani, ki se dele na notranje in zunanje, je precej ostalih Slovanov.¹² Med drugimi so bili med notranjimi Jurij Strah, Martin Trstenjak, Lovro Vogrin, Jakob Košar, zunanji Kremlj, Matjašič, Muršec; nekateri, kot Caf, so bili povabljeni k sodelovanju. Delo naj bi potekalo v organiziranem kroženju knjig in časopisov.¹³ Ker je živel Vraz v tem času le nestalno v Gradcu, je vse padlo na mladega Trstenjaka, pri katerem so se sestajali. Čitalnica je kmalu zaspala. Izgleda, da je Trstenjak denar porabil zase, odgovornost za prenehanje pa prevzel na policijo.¹⁴

⁸ Petre, str. 20.

⁹ Ibid., str. 126.

¹⁰ Ibid., str. 148.

¹¹ »Bivši jučer v Marije Ožalnice kod Košara bi medju nami jednoglasno zaključeno, da se ima čitaonica Slavljanska u Gradcu podignuti. Bjaše takodjer imenovan predsednik — nu koga članovi izobrahu neču ti kazati.« Vraz Cafu, 19. nov. 1838; K. Štrekelj, Pisma in zapiski iz Cafove ostaline, Zbornik SM II 1900, str. 208.

¹² »Sučlanovah javilo se taki prem dosti, nalazili su se Slavljani svakog narečja, osim Rusah, i tako smo puna dva mesca bavili se domorodno i junačko z učenjem svih slavljanskih jezika.« Trstenjak Cafu, 9. marca 1838, ibid., str. 220.

¹³ »Naš načao: obstoi u time samom, da se sučlanovi ovdešnji, kojih broj jest nije malen, poduču u jezicih slavljanskih, zarad koje, stvari i članove imamo svakog grana slovanskog. A mislimo mi, da i drugi inostrani k tome pristupiti mogu, ak prem niso nazočni, vendar se bave makar s časopisami i dobrimi knjizami svakog narečja slavljanskog.« Trstenjak Muršcu, 16. dec. 1938; dr. Fran Ilesič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, Zbornik SM VII 1905, str. 1.

¹⁴ »... policija mislila, da sve to mora biti pogibelno državi i caru, da mi ćemo sve uz buniti, prevarči i Bog zna sve narediti, da naša skupština ima nečao politički itd., itd.« Trstenjak Cafu, 9. marca 1839; Štrekelj, str. 220. — Verjetno pot denarja je omenil Muršec Vrazu 24. feb. 1838: »Kaj le Trstenjak dela!? Čuda so njegove pisme oblube — dosta sem nij zalubo Slavšino nagovoril — ino zdaj že je drugi mesec odtekel i ne je časopisov i Novin — ne nikšega zgovora. Ci je on kaj kriv — ti je vendar peneze potrošil — ne za peneze mi je žal — tote hočem napreplatitelom že namestiti, pa ki dobra vola zgine ki to drugi trud potere, ki naša mila Slava kvar terpi, ki vera mine — to mi serce teži! (Ilesič, VII, str. 136—137.) Verjetno jih je to precej prizadelo, sicer ne bi pisal Vraz Muršcu še leta 1842: »Istina Bog, nama je naš verli T veru kod naših domorodacah slov. pogazio svojim nepoštenjem postupanjem z novci.« (Vraz, Dela V, Zagreb 1877, str. 288).

V štiridesetih letih so se razmere med graškimi teologi zaostrele. Vsak je moral podpisati pred odhodom na počitnice reverz, s katerim se je obvezal, da se ne bo vdajal panslavizmu.¹⁵ V takih pogojih je delo seveda zastalo. Večina imen, ki so bila dosedaj naštetá, so z izjemo Kočevarja, Vraza in Miklošiča teologi, zato je zatišje razumljivo.

Seveda pa štirideseta leta zaradi tega niso nepomembna, ravno nasprotno. Sodeč po ohranjeni korespondenci smo priča izredno živahni dejavnosti štajerskih duhovnikov. V prvi vrsti gre za literarno dejavnost: Kremlj, Murko, Muršec, Caf, Danjko, Kočevar in drugi imajo ogromno dela okoli raznih slovarjev, ki ne vidijo belega dne,¹⁶ pišejo slovnice, prevajajo, vzdržujejo stike z različnimi tujci — zlasti Slovani. Nič manj pomembno ni tudi kupovanje knjig in časopisov. Pri tem je ena izmed osrednjih oseb Josip Muršec.¹⁷ Preko njega ne gredo samo naročila in prodaja v smeri Zagreb—Štajerska, pač pa tudi Ljubljana—Štajerska (Kršt pri Savici, Kranjska čbelica, Novice). Pomembno vlogo imajo tudi osebni stiki in potovanja. Vraz, ki je prepotoval Slovenijo v vseh smereh, ni obveščal svojih sogovornikov, le o Prekmurju, katerega so vsi poznali, pač pa tudi o Reziji. Štajerskemu krogu preporodnih delavcev je znano celotno slovensko ozemlje.¹⁸

Vpliv ilirizma je zlasti močan na Kočevarja in Muršca. Poudariti pa je treba, da se njun ilirizem razlikuje od Vrazovega. Močan vpliv imata namreč s svojimi pogledi Miklošič in Murko. Za slovenski ilirizem je značilno, da »sledi miselnosti o nujnosti prosvetlitve širokih ljudskih krugov«.¹⁹ Štajerski ilirci so pričakovali kot največ stopitev slovenščine in hrvaščine, nikoli pa opustitev materinščine v korist drugega jezika. Zaradi tega označuje Petre Muršca kot najbolj realističnega v narodnostnih in jezikovnih ozirih poleg Miklošiča.²⁰ Tudi panslavizem je vplival nanje le v smeri povečane zanimanja za lasten narod. Z veseljem so brali vesti o veliki množici Slovanov, o tem, da je večina v Avstriji slovanska, vendar se niso spustili na pot sanjarjenja in iluzij.²¹

Večina kulturnih delavcev je duhovnikov. Po reakcijah in dokaj enotnem nastopanju kmetov v nacionalnem pogledu v letu 1848 nam je jasno, da je s prižnice morala pasti tudi kakšna beseda v prid nacionalne zavesti. Nemški pritisk in z nacionalnim povezano socialno zatiranje sta v njih krepila nacionalno zavest. S svojimi članki v Novicah so dodajali k Bleiweisovemu ljudsko utilitarnemu programu poglobitev lista v kulturno politično smer, kar je v nekaj letih dovedlo do ustitvitve zavesti slovenske narodne enotnosti.²² Pojem Slovenija, Slovenec ni štajerskim Slovincem nikoli tuj ali nejasen. Vedo, da se kot Slovenci ne ločijo samo od Nemcev, pač pa tudi od Hrvatov in ostalih Slovanov sploh.

¹⁵ Petre, str. 285.

¹⁶ Ilesič, VII, opombe na strani 178.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Vraz, Dela V. Precej njegovih objavljenih pisem se nanaša na razna potovanja.

¹⁹ Petre, str. 286.

²⁰ Ibid., str. 142.

²¹ Fran Zwitter, Slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike, ZC XVIII 1965, 75—153, zlasti uvodne misli o slovenskem narodnem prerodu na str. 94.

²² Petre, str. 296.

II

Gradec, glavno in največje mesto na Štajerskem z okoli 50.000 prebivalci, je marca 1848 takoj zvedel za dunajske dogodke. To je omogočil telegraf, zlasti pa dobre prometne zveze s prestolnico.²³ Že 13. marca so brali v predavalnici prvega letnika filozofske fakultete poslanico dunajskih študentov. V naslednjih dneh so se vrstila zborovanja in posvetovanja. 15. marca so podpisovali študentje in meščani vsak svojo peticijo cesarju. 17. marca so začeli ustanavljati študentsko legijo, sestavljeno iz štirih kompanij kot del nacionalne garde, ki do živi 1. aprila prvi pregled. Naslednjega dne sta zavihrali na Hofburgu in Schlossbergu nemški zastavi, kar je 7. aprila guverner grof Wickenburg tudi uradno dovolil.²⁴ Temu so se pridružile tudi zahteve po združenju Nemčiji, ki bi zajemala tudi večino slovenskega ozemlja. To je moralo vzbuditi odpor ne samo pri dunajskih, ampak tudi pri ostalih politično razgledanejših Slovencih. Za dunajske je znano, da so se sestali 29. marca v stanovanju dr. Dolenca ter napisali adresso stanovom in cesarju,²⁵ o graških pa literatura v glavnem molči.

Dogajanje med graškimi Slovenci od 13. marca do 16. aprila je zelo težko rekonstruirati. Po nepodpisanem dopisu iz Celovca v Gajevih Novinah 11. aprila 1848²⁶ naj bi sestavili graški dijaki neko peticijo, podobno Majarjevi, in jo podpisovali. Če upoštevamo še Trstenjakov dopis iz Ptuja 12. aprila, ki so ga objavile Novice 19. aprila, v katerem govori o kroženju Majarjeve peticije, bi prišli do sodb, da krožita med štajerskimi Slovenci kar dve listini, ki zbirata podpise za slovenske zahteve. Vesti celovškega dopisnika pa ne potrjuje noben drug vir. Tako Voduškovo pismo »29. Brezna«²⁷ kot Trstenjakovo 13. aprila²⁸ sta v resnici vsaj mesec mlajši. Avtor sestavka v Gajevem časopisu je verjetno zaradi površnih informacij iz Gradca pripisal slovenskim peticijo vseh graških študentov. Vsekakor je jasno, da je revolucionarno vrenje zajelo tudi graške Slovence. Veliko študentov se je vključilo v študentsko legijo nacionalne garde. Splošen političen razvoj, zlasti individualne akcije kot je bila Majarjeva, so klicali po nastanku posebne organizacije, ki bi vodila politično delo Slovencev. To lepó izraža že citirani Trstenjakov članek v Novicah, ki predlaga ustanovitev »komiteja«, ki bi vodil akcije vseh Slovencev. Enako potrebo izraža tudi Cafovo pismo Muršcu 21. aprila.²⁹ Pozval ga je naj preide v akcijo; »To je premalo, če se piše, da se našemu jeziku hudo godi.« Izkoristijo naj svobodo tiska

²³ Že od leta 1944 obstoji železniška povezava med Gradcem in Mürzzuschlagom. Semmering je premagan 1853.

²⁴ F. Krones, *Geschichte der Karl Franzens Universität in Graz*, str. 162–166.

²⁵ J. Apih, *Slovenci in leto 1848*, Ljubljana 1888, str. 77–78.

²⁶ Zwitter, str. 112.

²⁷ Ilesič, Korespondenca J. Muršca, Zbornik SM VI 1904, str. 159–160. Vodušek razume pod brezen april in ne marec, kar pomeni po češko (březen). Dodaten dokaz je tudi nemški pripis: »Wer ist denn der Author des vortrefflichen Aufsatzes über die slovenischen Zustände in der Grätzer Zeitung?« To se nanaša lahko le na Murščev članek; ki je začel izhajati šele 17. aprila.

²⁸ F. Ilesič, VII, str. 2–3. Napako je naredil Trstenjak ali pa prepisovalec. Odločitev o prškem kongresu je padla šele 30. aprila. Originalna pisma so verjetno zgubljena. Ilesič jih je dobil od Murščevega nečaka prof. Jakoba Gomilšaka. Ko so zbirali pisma za objavo Slomškove korespondence Ilesič ni več vedel, kje se nahaja Murščeva korespondenca (AZN I, str. 327).

²⁹ Ibid., str. 21–22.

in organiziranja. »Želje bi se imele natisniti, kakor volja našega Slovenskega naroda, na ktere bi se posebno na Štajerji študentovje v Gradcu — v Marburzi ino v Celji podpisovali.« Bilo je tudi popolnoma jasno, da nov čas zahteva nove ljudi, nove sile, nov način dela, da revolucija zahteva, da se na njeno čelo postavijo mladi intelektualci: »Kajti od drugod ne vem, da bi nam pomoč došla: duhovnikom je škof roke zvezal³⁰ naši urédniki (Beamte), profesorji so Némci, mestjan je ponemščen, kmet pak ne utegne, kër góspodo pregánja.«

III

Ustavno politično društvo Slovenija³¹ v Gradcu je bilo ustanovljeno 16. aprila 1848.³² Kraj ustanovnega sestanka ni znan, niti pobudnik. Slednjega je treba iskati med študenti in med zavednimi izobraženci slovenske narodnosti v Gradcu. Dosedaj znani viri in literatura³³ nudijo nekaj imen: Dr. Josip Muršec — profesor, verouka na graški realki,³⁴ ki živi v Gradcu kot vzgojitelj v hiši barona Friedau že od 1839. leta. Star je enainštirideset let, že dve leti doktor filozofije po Glaserju³⁵ in šematizmu oziroma teologije po SBL. Je navdušen prepodni delavec, pisatelj slovnice³⁶ in glavni posredovalec knjig. Samo pri Blazniku naj bi naročil do 14.000 izvodov raznih tiskov.³⁷ Dr. Jožef Krajnc — magistratni uradnik v Gradcu, sicer pa privatni učitelj pri Kodolitschevih, kasneje znamenit pravnik, je že takrat presegal okolico tako po znanju kot po delovnem elanu. Enaindvajset let star je dosegel doktorat iz filozofije. Ob ustanovitvi Slovenije je star sedemindvajset let. Koloman Kvas — profesor slovenščine na univerzi je star sedemindvajset let. Josip Dragoni-Křenovski, moravski Čeh, vzgojitelj v hiši nekega barona, je bil star okoli štirideset let. Janez Krajnc, c. kr. uradnik, Matija Zupan, Ivan Ertelj, Bogoslav Gurkovič so znani le kot odborniki Slovenije. Zadnji trije so bili verjetno študentje, ker njihov poklic ni znan. J. G. Vrbanov omenja kot člane L. Toman, R. Razlaga in L. Herga.³⁸ Kvas bi sodeč po biografu J. Glazerju,³⁹ ki ga označuje kot nevplivnega flegmatika brez ognja in iniciativnosti, kot pobudnik odpadel. Iskati ga je treba v Muršcu ali pa njegovi najbližji okolici.

³⁰ 15. marca je škof Zängerle odsvetoval duhovnikom svoje sekovske škofije vmešavanje v politiko. Tozadevno navodilo je objavljeno v Gratzter Zeitung, 23. marca.

³¹ Včasih tudi Slovenija.

³² Murščev rokopis. Osnoven vir za zgodovino graške Slovenije je Skizzirte und dokumentirte Geschichte des constitut. politischen Vereines Slovenija in Gratz, katere avtor je dr. Josip Muršec. Original, napisan neznano kdaj in ob kakšni priliki, gotovo pa pred letom 1888, ker ga je Apih že uporabljal, se nahaja skupaj z vsemi prilogami v štajerskem arhivu v Gradcu. Njegova oznaka je Handschrift No. 778. Obsega sedem velikih strani. Kopija se nahaja tudi v knjižnici zgodovinskega oddelka FF v Ljubljani. V slovenskem prevodu je Murščev rokopis objavil dr. P(avel) S(trmšek), Graška Slovenija v letih 1848 in 1849. Triglavanski listi, II/1, str. 4–10; Maribor 1953. Predvodu je dodal le nekaj najnужnejših opomb.

³³ V poštev pridejo razna dela, ki govorijo o letu 1848 pri Slovencih. Se največ jih omenja J. G. Vrbanov, dr. Jožef Muršec, Slovenske večernice 1898, str. 47–48.

³⁴ Imenovan 1845.

³⁵ K. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva III. zvezek, Ljubljana 1896, str. 132.

³⁶ Kratka slovenska slovnica za prvence, Gradec 1847.

³⁷ J. Macun, Književna zgodovina slovenskega Štajerja, Gradec 1883, str. 124.

³⁸ Imena so vzeta iz J. G. Vrbanov, Dr. Jožef Muršec 47–48; dr. Václav Záček, Slovanský sjezd v Praze roku 1848, sbírka dokumentů, Praha 1958, str. 160.

³⁹ SBL, prva knjiga, str. 602.

Da je pri tem naletel na plodna tla, je razumljivo, ker njegove pobude niso bile osamljene. Prvi predsednik je bil prof. Koloman Kvas, ki je kot najstarejši in zaradi položaja užival določen ugled. Pred tem je društvo kot začasen starešina vodil dr. J. Muršec.⁴⁰ Kdaj je slednji prevzel le tajniške posle, ni znano. Verjetno so 16. aprila izvolili le odbor, ki bo društvo vodil. Ta je kasneje izmed sebe izvolil oba glavna funkcionarja, medtem ko so dr. Krajnc, Dragoni-Krenovski, Zupan, Ertelj bili v njem kot odborniki.⁴¹ Že pred 30. majem je prišlo do spremembe v vodstvu društva. Vzrok je morala biti ravno Kvasova neinicijativnost, ali pa se sam ni čutil sposobnega za vsakodnevni boj. Čeh Dragoni-Krenovski je postal predsednik, Kvas pa je ostal v vodstvu kot odbornik. Do drugih sprememb verjetno ni prišlo. Možna je še ena razlaga. 9. in 10. maja je imelo društvo na obisku delegacijo dunajskih Slovencev pod vodstvom dr. Miklošiča. Dogodki na univerzi in obisk so potisnili na površnje sposobnejšega in energičnejšega moža, kajti, v tistih dneh nastopa kot vodja Slovencev oziroma Slovanov že Krenovski.⁴² Število članov je raslo. Ker sežnema nisem našel, se opiram na Vrbanova, ki omenja število 200.⁴³ Številka ni visoka, ker imajo ostala tovrstna društva še več članov.⁴⁴ Po Vrbanovu naj bi imelo društvo tudi svoj pevski zbor. Prvi pevovodja naj bi bil Benjamin Ipavec, kasneje pa njegov brat Gustav.⁴⁵

Statut društva⁴⁶ je imel naslednje besedilo:

Čl. 1: definicija

Slovenija je društvo Slovanov za realizacijo pod čl. 2 omenjenih namenov.

Čl. 2: namen

Dvigovanje nacionalne samozvesti na podlagi izpopolnjevanja slovenskega jezika in študija bližnjih slovanskih sorodnih dialektov za doseg tesnejše povezave z ostalimi slovanskimi rodovi.

Čl. 3: sredstvo

Pouk v besedi in pisanju.

Čl. 4: člani

Vsak Slovan, ki se trudi za zgornji namen, lahko postane član društva, ko ga sprejme komite.

Čl. 5: pravice članov

Udeležba na skupnih zborovanjih in razpravah društva ter uporaba društvenih sredstev za izobraževanje.

Čl. 6: dolžnosti

Dajanje mesečnih prispevkov, katerih minimum določi vsak član sam, komiteju.

Čl. 7: seje

Vsak teden enkrat je skupna seja, pri kateri se morajo udeleženci izkazati z izkaznico. Glavna zborovanja, za katera je zaželjena tudi popolna udeležba zunanjih članov, bodo posebej oznanjena.

⁴⁰ Muršecv rokopis.

⁴¹ Le Vrbanov pozna Janeza Krajncu kot podpredsednika.

⁴² Gatti, Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark, Graz 1850, III. zvezek 1851, str. 156.

⁴³ Vrbanov, str. 47.

⁴⁴ Macun piše Muršcu 2. dec. 1848, da ima tržaško Slavjansko društvo okoli 200 članov. Dr. K. Glaser, Ivan Macun, DS 1901, str. 634.

⁴⁵ J. G. Vrbanov, str. 47.

⁴⁶ Objavljen je v nemščini v Grätzer Zeitung 3., 17., 21. junija.

- Cl. 8: komite
 Za izvrševanje poslov skrbi 12-članski komite, izvoljen na svobodnih volitvah izmed prisotnih članov, ki se vsako četrtletje na novo konstituira. Ta izvoli iz svoje srede predsednika, njegovega namestnika in tajnika in iz društva dva blagajnika ter kontrolorja za nedoločen čas.⁴⁷
- Cl. 9: predmet njegovega dela
 Njegova skrb je vzdrževanje zvez z ostalimi društvi te vrste, kot člani društva z dežele; posvetovanja in sklepi o zadevah društva, izdajanje in razširjanje poučnih spisov, sklicevanje izrednih in mesečno poročanje (Rechnungslegung).
- Cl. 10: sestanki komiteja
 Komite se sestaja dvakrat tedensko. Za posebne priložnosti sme predsednik sklicati tudi izredne sestanke.
- Cl. 11: predmet skupnih sej
 Komite poroča na tedenskih skupnih sejah sumarično o vsebini dospelih dopisov in rezultatih dejavnosti društva ter poroča o vsebini tistega svetovnega dogodka, ki je posebej pomemben za slovansko nacijo.
- Cl. 12:
 Nujne spremembe tega statuta so pridržane sklepom skupnih sej.

Statut v marsičem preseneča in ni v skladu z nekaterimi dosedanjimi predstavami. Društvo je definirano kot slovansko in ne slovensko, kot je v resnici bilo. To je verjetno rezultat situacije v Gradcu, ki je povezovala vse Slovence in ostale zavedne Slované, ki so bili v manjšini. Navsezadnje je bil društvu pomemben vsak Slovan ali pa vsaj nasprotnik velikonemškega programa. Visok položaj Krenovskega je rezultat njegove osebne moči in sposobnosti. Orientiran je bil precej panslovansko in je verjetno tudi tu potrebno iskati vzrok take označitve društva. Da je bil poleg panslavizma zastopan tudi ilirizem, je razumljivo. Zavedati se moramo, da je Muršec skupaj z dr. Kočevarjem eden najbolj izrazitih predstavnikov ilirizma na Štajerskem. Petre pravilno opozarja, da je »dobljen del narodne organizacije iz 1848. leta slonel na bivših pristaših ilirizma«⁴⁷ in da je »prevrat na Hrvaškem vplival tudi na sosednjo Štajersko«.⁴⁸ Kljub temu so te izdeje že različne od tistih iz tridesetih let in zahtevajo kot prvo: izobraževanje slovenskega jezika.

Organizacijska shema je verjetno posledica izredno razgibane dejavnosti v pomladi leta 1848. Skoraj neverjetno pa je, da bi se odbor sestajal dvakrat na teden in ostali člani enkrat, še manj v počitnicah, ko je večina študentov odšla domov. Finance so bile verjetno bolj navezane na Murščev žep, kajti študentska pisma tega časa so zgovoren dokaz revščine in pomanjkanja.⁴⁹ Stike z ostalimi sorodnimi društvi je imela Slovenija bolj preko posameznikov. Prve stike je imelo društvo z dunajsko Slovenijo, kasneje pa tudi z ostalimi (ljubljsko, tržaško, goriško, celovško).

Zanimivo je, da statut zelo malo govori o zunanjih članih društva. Ti so v dejavnosti Slovenije zavzemali zelo pomembno mesto, saj so ravno preko njih potekale vse akcije na slovenskem podeželju. Društvo je, dvakrat, 17. in 21. junija, objavilo v Gratzter Zeitung vabilo k pri-

⁴⁷ Petre, str. 316.

⁴⁸ Ibid., str. 318.

⁴⁹ Zelo ilustrativna so Cafova pisma. Ilešič, VII, str. 9-41.

stopu. Iz njega zvemo, da je organizacija segala tudi na slovensko podeželje. Sodelavci društva so bili: v Mariboru prof. Matjašič, v Ptuju kaplan Martin Trstenjak, v Radgoni kaplan Anton Kreft, v Mali Nedelji dekan dr. Lovro Vogrin, v Ormožu zdravnik dr. Anton Magdič, v Lovrencu na Pohorju kaplan Trampuž, v Radljah ob Dravi kaplan Ivan Strah; v Celju kaplan Ignacij Orožen, v Podčetrtku zdravnik dr. Štefan Kočever in v Braslovčah dekan Mihael Stojan. Pomankljivost organizacije je v tem, da se naslanja pretežno na duhovščino sekovske škofije in da je celjsko okrožje slabo zastopano. Te slabosti se Slovenija ni nikoli otresla. Da sta bila med njimi le dva laika, je le logična posledica stanja, ki je vladalo takrat na slovenskem Štajerskem.

Statut tudi ne določa sedeža Slovenije. V začetku so se verjetno zbirali v raznih stanovanjih in lokalih.⁵⁰ Iz zgoraj citiranega povabila je razvidno, da je imelo društvo v poletju 1848. leta sedež v Bürgergasse št. 35, tretje nadstropje, soba 65. Iz pisma Muršca Mačunu 28. julija 1849⁵¹ pa zvemo, da se je medtem že preselilo v Neugasse poleg stanovaljske galerije.

Vsak član je dobil tudi izkaznico.⁵² Narejena je bila iz belega kartona, katerega hrbtna stran je bila prazna. Obrobljen je bil z rdečo-belo-modro barvo. Napis je bil črn. Društveni pečat je ovalne oblike z lipo v sredi, okoli pa piše: Družba Slovenija v Gradcu.

Svoj program je graška Slovenija verjetno sprejela na ustanovnem sestanku 16. aprila. Prvotno so si ga zamišljali kot 'peticijo in je bil kot »Petition-Entwurf« objavljn brez zadnjega, še danes neznanega dela v Gratzter Zeitung 22. aprila z uvodno opombo, da je krožil med graškimi Slovenci že 16. aprila. Muršec sicer piše v svoji rokopisni zgodovini graške Slovenije, da ga je sam objavil. Po načinu objave pa sodim, da ga je skupno z uvodno opombo poslal uredništvu nepodpisane, ker ga v nasprotnem primeru uredništvo ne bi krajšalo in izpustilo njegovo ime. V slovenskem prevodu se ta program glasi takole:

Vaše c. k. Veličanstvo!

Za popolno izpolnitev svečano zagotovljenih vseh ustavnih dobrin je porok cesarska beseda vašega Veličanstva. Izpolnitev vseh, v smislu najsvobodnejše ustave že večkrat peticioniranih ali iz njenih pojmov izhajajočih dobrot pričakujejo od pravičnosti Vašega Veličanstva vsa ljudstva (Völker) države z neomajnim upanjem in zato gledajo s trdnim zaupanjem v srečno prihodnost. Samo ta ljudstva ne pripadajo istemu plemenu (Stamm). Njihovi različni jeziki izpričujejo njihov različen izvor in jih delijo v ravno toliko narodov (Nationen) in vsak ta narod prihaja po po naravi posvečeno pravico, pravico svobodnega, nemotnega razvoja svoje narodnosti. Samo z njim je možna resnična omika naroda, samo z ohrabrujočo zavestjo plemenite samostojnosti in svobode; on je neizogibna osnova vsega uspešnega političnega in intelektualnega življenja ljudstva.

Vaše Veličanstvo! Vsi Vaši podložniki do sedaj niso imeli v enaki meri te svete pravice. Mi, Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, v Istri, goriški in tržaški pokrajini plemensko pobrateni narod (stammverbrüdernte Nation) poldruga milijona, smo se čutili do sedaj težko prikrajšani pravic in zaradi

⁵⁰ Dunajske Slovence so sprejeli v kavarni Puntigam. Apih, str. 120.

⁵¹ K. Glaser, Ivan Macun, DS 1901, str. 654-655.

⁵² Edini znani ohranjeni primer je v Hergovi zapuščini v mariborski Studijski knjižnici Ms9.

tega vedno ovirani na poti napredka. — V globokem spoštovanju zato pristopamo k stopnicam prestola in prosimo, za zagotovitev naslednjih nacionalnih interesov.

1. Ukinitvev zgodovinskega razkosanja na dežele in združitve našega slovenskega ozemlja po jezikovni meji v eno deželo in s tem koncentracijo nas vseh v en narod.

2. Garancijo naši narodnosti in vsestransko enako pravico slovenskemu jeziku na slovenskem ozemlju kot jo uživa nemški v nemških, italijanski v italijanskih deželah, v šoli, sodišču in uradovanju in v dokumentih, zakonih, odlokih, etc; zato tudi njegovo postopno uvajanje v gimnazije, realne in trgovske šole na slovenskem ozemlju. Vse po naši in naših poslancev sodbi v interesu narodnosti; po preudarku tudi ustanovitev slovenske univerze.

3. Omogočenje tesnejše povezave z našimi, presvetli dinastiji vedno zvestimi in viteškimi brati v Hrvaški, Slavoniji in Dalmaciji, bodisi z ukinitvijo ali olajšanjem carinske meje, s skupnimi, višjimi šolami etc., po vzajemnem sporazumevanju.

4. Kot Slovani nočemo pripadati nemški, na nemški nacionalnosti temelječi zvezi, hočemo pa se z neomajno zvestobo trdno držati po šele formirajočem se načinu v državi dosedaj enakopravnih dežel, ustavne vlade in vse narode velikega cesarstva upoštevati in spoštovati kot brate.

V teh točkah etc. (nadaljevanje manjka).⁵³

Temu tekstu sicer lahko iščemo predhodnike v Majarjevi akciji in člankih dunajskih Slovencev v Novicah,⁵⁴ vendar je vprašanje, ali ne kaže ves dotedanji razvoj na Štajerskem na izvirnost slovenskega narodnega programa graških Slovencev. Posebno zanimiva je tretja točka, ki kaže nek specifično štajerski interes. Zahteva po tesnejših zvezah in ukinitvi ali vsaj ublažitvi carinske meje s Hrvaško ni samo »posledica prevrata v sosednji zemlji«⁵⁵ ali pa posledica dotedanjega sodelovanja na kulturnem polju in ilirizma, ampak rezultat gospodarskih teženj, katerim je dajala določeno perspektivo zlasti gradnja železniške proge proti Zidanemu mostu. Ideja povezave s Hrvati med Slovenci na Štajerskem ni bila nesporna. Delno je vzrok kmečkega nasprotovanja opisal Caf: »Istina je sicer, da še si Štarcji ne želé s Horvati v zedinjenje stopiti; pričina je kmetovska. Oprostite Horváta, da bode kakor kmet' tude človek ino ne sóznik ali ráb, pak Slovénec ga včč čertil ne bô. Prêd združénja ino hagnénja k edendrgu ní mišliti.«⁵⁶ Nekateri so povezo s Hrvati odklanjali zaradi prejšnje ilirske propagande za tesnejšo kulturno povezo s Hrvati. O takih primerih poroča Janez Strah.⁵⁷ Iz podobnih vzrokov je verjetno odklanjal zvezo tudi Slomšek: »Wir wollen Oestr. Slowenen bleiben, ohne zum deutschen Bund noch zum Kroathenthum zu gehören.«⁵⁸ Iz objavljene korespondence sicer ni razvidno, da bi Slomšek vedel za graško Slovenijo, je pa to enostavno neverjetno. Ker je bil član Slovenskega društva v Ljubljani,⁵⁹ ostaja vprašanje, zakaj ni bil tudi graškega, odprto.

⁵³ Muršec omenja v svojem rokopisu osnutek peticije, katerega vsebine pa ne podaja, ampak se le sklicuje na Grätzer Zeitung.

⁵⁴ Zwitter, str. 109—114.

⁵⁵ Petre, str. 318.

⁵⁶ Žaček, str. 163.

⁵⁷ »Krobothen wollen wir nicht werden.« Janez Strah Muršcu 20. jun. 1848 iz Radelj ob Dravi, Ilesič, VI, str. 166—167.

⁵⁸ Slomšek Stojanu Mihaelu, 19. marca 1848, AZN str. 73—74.

⁵⁹ Slomšek Bleiweis 19. sept. 1850, ibid., str. 312—313.

Slovenija v Gradcu je bila prvo ustavno društvo marčne Štajerske in po Muršcu celo cesarstva.⁶⁰ Ni pa ostalo edino. Kot protiutež je nastalo v Gradcu mesec za njim Nemško društvo, nato še Štajersko centralno društvo za ustavno svobodo, zakonitost in red, Demokratično društvo, Meščansko društvo in Delavsko društvo.⁶¹

IV

Revolucionarnemu navdušenju vseh graških meščanov se je kmalu pridružilo navdušenje nemškega dela prebivalcev za povezavo vseh Nemcev.⁶² Revolucionarne manifestacije so začele dobivati vse bolj nemški značaj, pomen revolucije so čedalje ožje vezali z nemštvom. Nasprotno pa so v postavljanju slovenskih in slovanskih zahtev začeli gledati rušenje stoletnega sožitja med Nemci in Slovani, nasprotovanje pravičnim nemškim zahtevam, protirevolucionarno dejanje.

Prvo protislovansko reakcijo zasledimo v Gradcu ob poročilu o potovanju ilirske deputacije iz Zagreba na Dunaj. Za nekaj ur se je ustavila tudi v štajerski prestolnici, kjer so njene noše vzbudile veliko pozornost.⁶³ 12. aprila je v Extrablatt zur Grätzer Zeitung pisal neki Kaming, da je hrvaška deputacija, ki jo imenuje preoblečene kmete, vse kaj drugega kot to, da ima neke temne, protirevolucionarne namene. Odgovorila sta mu že v naslednji številki časopisa »ein Čeche und ein Croat«. Zavrnila sta njegova namigovanja in prikazovala deputante kot borce za svobodo.⁶⁴

Nastanek Slovenije pomeni začetek organiziranega prizadevanja za slovenske nacionalne interese in proti velikonemškemu načrtom na Štajerskem. Boj je potekal na eni strani po časopisih, kjer so Muršec, Krenovski in Krajnc dokazovali upravičenost zahtev Slovencev in Slovanov v Avstriji, na drugi strani pa v mobiliziranju slovenskega dela, dežele, proti velikonemškim akcijam.

Rojstvo graškega društva je zaznamovala graška javnost po časopisu Grätzer Zeitung, ki je prinesla v dneh 17., 18., 22., 26. aprila članek dr. Josipa Muršca — Živkova Theilweise Beleuchtung der drückenden Sprach — und damit verknüpfen Lebensverhältnisse der Slovenen in Steiermark, Krain, Kärnthen, Istrien, im Triestiner und Görzer Gebiete.⁶⁵ To »prvo pomembno slovensko žurnalistično delo«⁶⁶ omenjajo štajerski nemški zgodovinarji kot začetek nacionalnih preprirov v Gradcu.⁶⁷

Muršec izhaja iz naslednje osnove. »Vsak narod ima prirojeno, po naravi posvečeno pravico do svobodne posesti in do najpravičnejše zahteve neoviranega razvoja materinščine. Ker materinščina zagotavlja nadaljnji obstoj naroda,

⁶⁰ Muršcev rokopis.

⁶¹ Gatti, str. 244.

⁶² Zelo dobro je to prikazano v Gattijevi knjigi, ki je ne moremo upoštevati samo kot literaturo, ampak tudi kot dober vir.

⁶³ Extrablatt zur Grätzer Zeitung, 29. marca.

⁶⁴ Grätzer Zeitung, 13. aprila.

⁶⁵ Naslov članka citirajo nekateri avtorji netačno. Glej obširen izvleček pri Apihu, str. 124.

⁶⁶ SBL, druga knjiga, str. 185.

⁶⁷ F. Krones, Geschichte der Karl Franzens Universität in Graz, str. 169.

je naraven organ in njeno kultiviranje koristen vzvod intelektualnega razvoja, je pogoj vsakega višjega življenja, tega smotra narodov.« Za položaj slovenskega jezika pa ni značilno, ugotavlja avtor, samo njegovo omalovaževanje. Slovenskemu narodu načrtno onemogočajo pouk v njem, dušijo kultiviranje slovenščine, ne dovolijo njene uporabe in spodkopujejo ljubezen do nje:

Najprej osvetli razmere v šolstvu. Nemški, v zadnjo slovensko vas vpeljeni šolski načrt raznaroduje vse šolarje. Ob vsaki priložnosti se uporablja le nemščina, ne samo pri pouku ampak tudi pri najbolj običajni konverzaciji. To uničuje ljubezen do materinščine in povzroča melanholijo, ki se kaže pri Slovencih tako v pesmih kot v mišljenju. Slovenski otrok sliši v šoli nekaj slovenskega jezika le takrat, ko jo začne obiskovati, pa še takrat zato, da bi se hitreje naučil nemščine. Njeno pospeševanje štejejo šolske oblasti za posebno častno zaslug, zato zna slovenski učenec brati in pisati preje v tujem jeziku kot domačem. Zaradi tega so tudi učni uspehi slabši, saj učenec mnogokrat snovi ne razume, seveda pa tudi naučene ne zna uporabiti v domačem okolju, ker se je vsega naučil v tujem jeziku.

Ko učenec zapusti nižjo šolo in sklene nadaljevati šolanje v mestu, je kot Slovenec izpostavljen zasmehovanju in poniževanju, ker svojega jezika ne zna niti predstaviti svojim nemškim sošolcem, saj niti ne ve, kako se reče glagol ali prislov po slovensko. Povsod vidi le spoštovanje nemščine, vse je nemško: govornica, časopisi, množica knjig. Prav tako ne more biti govora o kakšni slovenski geografiji, zgodovini, pisanju in zabavi nemčiv. Za tak položaj materinščine krivijo dijaki v začetku svoje izobražene rojake, toda ti ne smejo, niti ne znajo pomagati. Vpeljani učni načrt je treba strogo spoštovati in vse mora ostati pri starem. Muršec zlasti obtožuje dejstvo, da ni poskrbljeno za osnovne učbenike materinščine. Zato je vsako prizadevanje za nacionalni razvoj težavno in deloma neplodno, ker ni na čem graditi. Protislovenski pritisk je tako velik, da je bilo za izdajanje popolnoma nepolitičnega časopisa o kmetijstvu in obrti šest prošelj odbitih. Teh razmer v šolstvu ni kriv narod, ampak izvajani protipravni sistem. Krivično je narodu, ki mora nositi enako težka bremena kot ostali, kratiti po naravi posvečeno pravico.

Podobne obtožbe je tajnik Slovenije naslovil tudi na urade. Okrožnice, objave, vse je nemško. Z velikim strahom podpisuje slovenski kmet zadolžnice, kupne in druge pogodbe, saj niti ne ve, kaj je vse podpisal. Ker ne razume tujega jezika, mora prositi razne zakotne pisarje, ki mu, proti dobremu plačilu seveda, prevajajo listine. Tudi pri osebnem kontaktiranju s pol ali nič izobraženimi uradniki je pogosto predmet poniževanja in zaničevanja. Čeprav obstoji nek star zakon, po katerem morajo vsi med Slovani živeti, uradniki znati njihov jezik, je vseh nesporazumov zaradi jezika kriv »bedasti slovenski kmet«.

Iz zaničevanja in zatiranja jezika izvaja Muršec še druge obtožbe. Tako so Slovencem odtujili vse trge in mesta. Ne samo, da so imena krajev tako spremenili, da jih sploh ni moč spoznati, ampak jih danes geografi označujejo kar kot nemška, čeprav je staro pravilo, da so mesta last tistih, ki živijo v njihovi okolici.

Nemški princip, ki je zasadil nož v vsak živec narodnega življenja, je kriv, da smo Slovenci brez del višje kulture, saj slovenske inteligence šolstvo ni moglo ustvariti. Mnogi Slovenci še uveljavijo. Ker pa ustvarjajo v tujem jeziku, so lastnemu narodu njihova dela neznan in zato nekoristna.

Muršec v svoji analizi slovenskih razmer tudi dokazuje, da je zatiranje jezika krivo, da smo Slovenci brez plemstva. To dokazuje z naslednjim sklepom. Avstrija ima 37 milijonov prebivalcev. Več kot polovica je Slovanov, ostalo odpade na Nemce, Madžare in Italijane. Vsakega pol milijona ljudi daje regiment vojakov, torej jih je več kot pol slovenskih. Vsak oficir dobi po 30. letih plemiški naslov, zato je večina plemstva slovanskega porekla. Ker pa so plemiški naslovi le nemški, postane Blagotinšek von Kaiserfeld, Šterk von Stürgh..., so za Slovence zgubljeni. Zato je vse, kar je slovenskega, temno, revno, zaničevano in tlačeno in vse, kar je tujega, lépo, svetlo in pozitivno.

Pregled slovenskih razmer izpelje v zaključek, da se mora stanje v državi preurediti na podlagi naravnega prava. »Sistem zgodovinskega prava je

mrtev!« Slovenci nimajo v nemški zvezi kaj iskati. Zgrabijo naj srečo, ki jim jo ponuja nova ustava. Združijo naj se v en narod in eno deželo vsi Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, v Istri, na Goriškem in v Trstu. Povežejo naj se v ožjo zvezo s plemenskimi brati na Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji v nepremagljivo trdnjavo na jugu velikega novo konstituiranega cesarstva.

Ta obsežna analiza slovenskih razmer ni pomenila samo razlago izhodišč, iz katerih izbaja slovenski revolucionarni program, ampak tudi teoretično osnovo za vse nadaljnje akcije graške Slovenije.

V

Ob rojstvu graške Slovenije je bilo že vse sredi priprav za frankfurtske volitve. Prejšnji dan so dobili guberniji že prva navodila.⁶⁸ Posebno agilna je bila v Gradcu Gratzter Zeitung, ki je veliko prostora odstopila raznim poslanicam in pozivom volilcem.⁶⁹ 1. maja so objavili članek Anastazija Grüna (grofa Antona Auersperga): An meine slovenische Brüder, naslednji dan pa še odprto pismo duhovščini, naj se vzdrži agitacije.⁶⁹

Slovenski boj proti frankfurtskim volitvam je vodila dunajska Slovenija. Njen lepak Aufruf an das Volk der Slovenen je v več izvodih prejela tudi graška in ga razposlala po vseh pomembnejših krajih slovenske Štajerske.⁷⁰ Njegovo razširjanje omenja Muršec kot prvo akcijo Slovenije. Letak, ki je bil povod obširne korespondence med Grünom in dunajsko Slovenijo,⁷¹ opozarja Slovence na nevarnost ideje zedinjene Nemčije. Pravi, da je njegova dolžnost bojevati se proti temu načrtu in proti volitvam v Frankfurt. Volilni zakon govori le o Nemcih. To pomeni, da v novi državi ostali narodi ne bodo imeli nikakršnih pravic. Zato naj Slovenci ne volijo v Frankfurt, oziroma naj protestirajo pri volitvah in zahtevajo, da se njihov protest tudi uradno zabeleži pri pristojnem uradu.

Graški Sloveniji ta lepak ni bil dovolj. Tudi sama je naredila podobno akcijo. Ker Gratzter Zeitung ni objavila odgovora Palackega odboru petdesetih v Frankfurtu, čeprav je njegov tekst uredništvo imelo in ga tudi obljubilo,⁷² je društvo v posebni prilogi h Gratzter Zeitung 1. maja objavilo tri članke pod skupnim naslovom Zur Beherrschung. Poleg odgovora Palackega so dali natisniti še poziv barona Buschmanna vsem pravim Avstrijcem in izjavo ministrstva glede Frankfurta. Pod črto so opozorili še na članek v Gratzter Extrablatt 28. aprila, ki prinaša vest, da so moravski stanovi sklenili, da ne bodo poslali poslancev v Frankfurt.⁷³

⁶⁸ Vsebuje jih že slavnostna številka 16. marca.

⁶⁹ Offenes Schreiben an die deutsche und slovenische Geistlichkeit. Avtor je F. W., mogoče Franz Weingraber, tajnik konzistorija sekovske škofije.

⁷⁰ Muršček rokopis.

⁷¹ Muršček naj bi izročil Grünu primerek odgovora Palackega, ki mu ga je poslala dunajska Slovenija.

Hladnik Muršček 26. aprila 1848. Ilesič, VII, str. 62–64.

⁷² Muršček rokopis, tudi zgornje Hladnikovo pismo.

⁷³ Priloga A Murščkovega rokopisa, tudi v Auerspergovem arhivu v NUK. Priloge so dobivali tisti, ki so prejeli časopis po pošti. Ne te, ne drugih prilog, ki jih omenjam v tekstu ni v vezanem letniku Gratzter Zeitung, ki sem ga imel na razpolago v Joaneumu.

Članki, od katerih so prvega dobili od dunajske Slovenije,⁷⁴ so premišljeno izbrani. Odgovor Palackega so zlasti nemški nasprotniki šteli za glavnega povzročitelja protifrankfurtskega odpora avstrijskih Slovanov. Gatti pravi,⁷⁵ da je naletel na zalogo lahko vnetljivega blaga, »ki mu je dala Slovenija še nadlajne hrane«.⁷⁶ Velik vpliv je imel na Slovane in Slovence posebej. Buschmannov članek je namenjen celotni avstrijski javnosti. Čeprav gleda na takratno ureditev Avstrije po deželah pozitivno, kar je v nasprotju s slovenskimi zahtevami, je Slovenija hotela z njim vplivati na lojalne državljane cesarstva ne glede na narodnost. Slovenci menijo, da bi vključitev Avstrije v Nemčijo za vedno pokopala vse njihove načrte. Le v tem smislu moremo razumeti večkrat zlorabljeno misel celjskega opata Voduška: »Nam za zdaj obstojnost Austrijske države veliko više velja ko Slovensko, če ovo obstoji, bo tudi toto živelo.«⁷⁷ Pod isto streho lahko spravimo tudi objavo stališča ministrstva. Objavljanje dejstva, da je za Avstrijo sprejemljivo edino sodržavje (Staatenbund) ne pa zvezna država (Bundesstaat), pomeni v bistvu nasprotovanje združeni Nemčiji.

Žal se da boju okoli Frankfurta slabo slediti po virih. Dr. Lovro Vogrin, župnik v Mali Nedelji, omenja Muršcu 12. maja⁷⁸ liste, ki jih je poslala dunajska Slovenija. Pravi, da so tako dvignili zavest, da je ljudstvo vsakega gospoda, »kater je nebil domorodec, htelo pregnati, ino neki gospodi, lubeznivi prijatel so zdaj k Slovencom privergli, kateri so perle proti njim govorili ino delali, zakaj ovači bi nje iz Slovenije pregnali, ino neke graišine, kak Negovska no Dornoska nam župnikom že zdaj v Slovenskem jeziku dopisavajo, druge pa bojo njihov zgled v kratkem slediti začele.« Sam boj ni bil tako enostaven. Nemci so poslali svoje emisarje, ki so mešali ljudstvo, ponekod je pouk prišel prepozno, posluževali so se denarja in vina, strašili kmete z Rusi in Francozi, jim grozili ali jih celo s silo vlekli, domoljube prikazovali kot rusofile, to je izdajalce in reakcionarje.⁷⁹ Izdali so celo poseben letak.⁸⁰ Po drugi strani pa je ljudstvo samo podvomilo v volitve, ker so funkcijo agitatorja za Frankfurt ponekod opravljale graščine in uradniki, ki največkrat predstavljajo neslovenski element v slovenski vasi.⁸¹ Rezultat volitev je znan.⁸² Ptujski volilni okraj, ki je obsegal okrajne gosposke Velika Nedelja, Zavrč, Borl, Ptujski minoritski samostan, mesto Ptuj, Turnišče, Meretinci, Dornava, Ormož, Vurberg, Ravno polje, Gornja Radgona, Šahenturn, Zgošnji Cmurek, Lokavci, Branek, Negova je volitve poslanca v Frankfurt 3. maja 1848 odklonil. Od 168 volilnih mož jih je 100 izjavilo, naj se ne pošlje noben poslanec v Frankfurt, o čemer je bil sestavljen tudi poseben protokol.⁸³ Iz nekaterih okrajnih

⁷⁴ Hladnik Muršcu, 26. aprila. Ilešič, VII, str. 62–64.

⁷⁵ Gatti, str. 147.

⁷⁶ Krones, str. 539.

⁷⁷ Vodušek Muršcu 29. marca 1848. Ilešič, VI, str. 159–160.

⁷⁸ Ilešič, VII, str. 64–65.

⁷⁹ Caf Muršcu 5. maja 1848. Ilešič, VII, str. 22–23.

⁸⁰ Offenes Sendschreiben an die Wähler der Steiermark für die constituirende Nationalversammlung in Frankfurt. Auerspergov arhiv v NUK.

⁸¹ Vogrin Muršcu 12. maja 1848. Ilešič, VII, str. 64–65.

⁸² V. Melik, Frankfurtske volitve na Slovenskem. ZC II/III 1948–1949, str. 69–134.

⁸³ Tako pri pravolitvah kot pri volitvah je imel političen pomen le pismen protest proti volitvam. Le ti glasovi so se šteli proti ne pa odsotnost volilcev.

gospok so poslali le pismen protest, sicer se pa volitev niso udeležili. Volitve oziroma pravolitve so se ponekod sprevrgle v pravo manifestacijo za slovenstvo. Kaplan Anton Kreft poroča Muršcu v pismu 25. aprila iz Radgone,⁸⁴ da v okrajni gosposki Neuweinsberg⁸⁵ Slovenci niso hoteli voliti volilnih mož. 1300 volilcev je zahtevalo, da protokolirajo zahteve, da nočejo pripadati nemški zvezi, da zahtevajo, da se upošteva slovenski jezik v šoli in uradih in da naj jim pošiljajo zakone in dopise le v njihovem jeziku. Caf, ki je zelo pogrešal slovenske posvetne izobrazence,⁸⁶ je izvoljene označil: »Za izbornike v Frankfurt' so kljubu sami taki izvoljeni, kateri so očitni ino uže' davni sovražniki slovenstva ali pak Slovenski zatajniki, kar je še hujše.«⁸⁷

Ali je to uspeh Slovenije? Muršec⁸⁸ omenja ptujski rezultat kot posledico delovanja graškega društva. Ali to popolnoma ustreza resnici, je težko dokazati. Res pa je, da v ptujskem volilnem okraju živijo in delajo nekateri najtesnejši sodelavci graške Slovenije: Davorin Trstenjak, dr. Lovro Vogrin, Fran Muršič in drugi. Nekateri, kot Matija Prelog, zdravnik v Ljutomeru, in Matija Vodušek, celjski opat, so imeli zaradi svojega delovanja velike neprijetnosti. Opata so celjski Nemci označili kot izdajalca,⁸⁹ »skromni a vztrajni« ljutomerski zdravnik pa se je moral celo preseliti.⁹⁰

VI

Uveljavljanje Slovenije v graškem političnem življenju je sprva potekalo še vedno le v časopisju. Uredništvo časopisa Grätzer Zeitung ni odgovorilo na Murščevo analizo slovenskih razmer, ampak je le ob objavi osnutka peticije napadlo njeno četrto točko. Ta naj bi dokazovala, da želi društvo zavestno postati orodje za uresničenje »nordijskih načrtov« iz »sibirskega severa«.

V imenu Slovencev je odgovoril Krénovski.⁹¹ Zavrnil je kakršno koli namigovanje na Rusijo. Potrdil je, da Slovani nočejo zapustiti Avstrije, hočejo pa njeno preureditev. Ustavna Avstrija mora zadovoljiti Slovane in uresničiti njihove prirojene pravice: pravico do obstoja, pravico do svobodnega in samostojnega razvoja. Verjetno bi se debata še nekaj časa razvijala v tej smeri, če se ne bi vsa pozornost graške javnosti usmerila na čisto konkreten spor.

Graški Slovenci so sprejeli hkrati z ostalimi Slovani v Gradcu rdečo, belo, modro kot barve slovanske zastave. Njeno razobešanje je v glavnem mestu Štajerske povzročilo hudo reakcijo. Apih citira češki

⁸⁴ Ilešič, VII, str. 59.

⁸⁵ Okrajna gosposka Neuweinsberg je bila v volilnem okraju Wildon. Obsegala je slovenske vasi: Stara nova vas, Dedonci, Slovenska Gorca, Humersdorf, Potrna, Pridova, Žetinci, Zenkovci. Upravno je spadala v graško okrožje. Številka 1300 je nekoliko pretirana, ker navaja Schmutz v Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark, Gratz 1822, za vso gosposko 1260 prebivalcev. Vse te vasi je mirovna konferenca po prvi svetovni vojni prisodila Avstriji.

⁸⁶ Caf Muršcu 5. maja 1848. Ilešič, VII, str. 22–23.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Murščev rokopis.

⁸⁹ Slomšek Vodušku 2. maja 1848, AZN I, str. 102.

⁹⁰ Dr. Matija Prelog, SBL, druga knjiga, str. 487.

⁹¹ Die Slovenen in Inner-Oestreich. Extrablatt zur Grätzer Zeitung, 28. aprila.

Tydenik, ki poroča o sporu med neko gospo Oblakovo in dr. Županom na eni strani in graškimi meščani na drugi. Na zahtevo mesta starmoralasneti slovanske zastave.⁹⁴ Sporu pa so Slovani dodali še eno dimenzijo. Začeli so obešati avstrijsko »črno-žolto« zastavo in pripenjati nanjo slovanske trakove. Ker so jih v obešanju avstrijske zastave posnemali tudi nekateri nemški domačini, je Gratzers Zeitung prinesla 2. maja članek Moriza Schreinerja,⁹⁵ v katerem poziva vse nemške Avstrijce, naj ne snemajo nemške zastave. »Barve na klobuku in suk-njiču, barve zastave niso nikakršna igrača, niso izraz splošnih simpatij, ampak so postale rešen strankarski znak.« Njihovo obešanje je označil kot zunanji izraz želje po tesnejši povezavi z Nemčijo in kot simbol nemških Avstrijcev. Izobešanje avstrijske zastave s slovanskimi trakovi pa ni označil samo kot izraz nespoštovanja Nemčije, temveč kot prizadevanje za ustvaritev slovanske Avstrije. Avstrijskim Nemcem obljubljajo Slovani za ločitev od Nemcev Srbijo, Bosno, Moldavijo, Vlaško in ustje Donave. To pa v perspektivi pomeni slavizacijo avstrijskih Nemcev.

V imenu graških Nemcev je odgovoril dr. Krajnc.⁹⁶ Idejo združitve avstrijskih Nemcev z ostalimi, katere simbol je nemška trikolora, je okarakteriziral kot slabitev Avstrije, saj bi ta ob vključitvi v zvezno nemško državo izgubila ogromno samostojnosti. Obešanje črno-rumene zastave s slovanskimi trakovi mu pomeni izražanje prizadevanja Slovanov, da Avstrija kljub odcepitvi Nemcev ne bi propadla. Reš bi nastala slovanska Avstrija, vendar samo kot posledica nemške odcepitve. Sicer je ton njegovega pisanja strpen in se zavzema za medsebojno toleranco.

Svoj vrh je spor dosegel v študentski legiji na graški univerzi.⁹⁷ V prvi polovici aprila je dobila tudi uniforme. Sporne so postale nemške kokarde, zastave in našitki. V skladu z nacionalnimi zahtevami po enakopravnosti, zlasti po pravkar izdani ustavi (člen 4), so slovenski študentje, pod vodstvom Dragoni-Krenovskega zahtevali svoje pravice tudi v legiji, slovansko zastavo in slovansko kokardo. Seveda o tem nasprotna stran ni hotela slišati. Nekaj časa so upali, da bo spor rešila deputacija dunajskih Slovencev na čelu z dr. Miklošičem, ki se je na svoji poti v Ljubljano imela namen ustaviti tudi v Gradcu. Ko pa je ta 10. maja odšla, ne da bi se karkoli spremenilo, so stopili na delo graški meščani. 11. maja je deputacija pod vodstvom gubernialnega svetnika Wagnerja prišla na univerzo. V imenu meščanov je prinesla peticijo, s katero naj bi pomirili prepir med slovenskimi in nemškimi študenti. V njej pozivajo Slovence in Nemce, naj se spoštujejo, naj spoštujejo barve drug drugega, saj jih je vsem prinesla svoboda. Razmere na univerzi naj uredijo na osnovi priznavanja nemške zastave, ker je univerza nemška. Študentje pa naj nosijo na klobukih in ovrat-

⁹⁴ Aphi, str. 116.

⁹⁵ Schwarz-Roth-Gold...

⁹⁶ Was bedeutet die österreichische Fahne mit slavischen Bändern? Gratzers Zeitung, 9. maja.

⁹⁷ Medtem se je razširila na šest kompanij, pravniki in filozofi so dobili še vsak eno, da je njihova razdelitev po fakultetah ostala.

nikih barve dežel, odkoder so. Na hišah naj plapolajo zastave vseh narodov Avstrije, vsak naj neovirano ljubi svojo domovino.⁹⁸

Predlog ni bil sprejet. Sklenili so poslati delegacijo na Dunaj, da bi preučila tamkajšnje razmere. Slovenci so na predlog Lichteneggerja odklonili sprejeti njene ugotovitve kot osnovo za reševanje spora v Gradcu, ker je Dunaj nemško mesto in dunajske razmere ne veljajo za Gradec.⁹⁹ Krenovski je postavil nov predlog. Avstrijska zastava naj bi postala skupna, Slovani pa naj bi imeli pravico do nošenja slovanskih rdeče-belo-modrih barv. Tudi to ni bilo sprejeto. Spor so potem skušali rešiti s skupnim komitejem, v katerem naj bi bili Slovenci in Nemci zastopani v enaki meri. Vanj pa niso vključili Hrvatov, ker naj bi ti hoteli v deželo pripeljati Ruse.¹⁰⁰

V nedeljo 14. maja se je komite sestel. Skušali so najti rešitev. Slovenci so zahtevali avstrijske barve, Nemci svojo trikoloro. S slovenske strani je padel predlog, naj bi sprejeli nemško zastavo kot zastavo univerze, hočejo pa slovanske oznake, kot dokaz njihovega spoštovanja. Kljub popuščanju Slovencev sprti strani nista našli skupnega jezika. V naslednjih dneh je sledil kolektivni izstop Slovanov. Spor ni ostal brez posledic v legiji. Dr. Haltmeier, ki je šele 5. maja postal komandant akademске legije, je odložil svojo čast. Dogodki na univerzi so imeli izrazito političen namen. Glavni cilj graške Slovenije, da postanejo Slovenci element, katerega je potrebno upoštevati pri vsaki politični potezi, je bil dosežen.

VII

Peticije so po marčni revoluciji postale oblika skupnega izražanja želja, prošenj, pozivov in zahtev državljanov avstrijskega cesarstva. Med Slovenci se je prvi poslužil novega načina Majar.

Po vsem sodeč vodstvu Slovenije v začetku ni bilo jasno, ali naj tudi oni organizirajo akcijo zbiranja podpisov ali naj počakajo na neko vseslovensko akcijo. Osnutek peticije, ki so ga verjetno sprejeli na ustanovnem sestanku in je danes znan v literaturi kot program, so verjetno pripravili le za vsak primer. Muršec se je okoli 20. aprila pismeno obrnil na svoje dunajske prijatelje in jih obvestil o političnem gibanju med graškimi Slovenci. O peticiji ni ničesar napisal, vsaj sodeč po odgovoru tajnika dunajske Slovenije Hladnika, ki se je edini ohranil.¹⁰¹ Ta mu kot prvi primer skupnega delovanja predlaga sodelovanje pri peticiji dunajskih Slovencev. Graško društvo naj bi vodilo po tem predlogu vse potrebno delo na Štajerskem. Po tem obvestilu so verjetno misel na lastno peticijo opustili. Ostane še vprašanje, na kaj misli Anton Kreft iz Radgone v pismu Muršcu 25. aprila:¹⁰² »Die Petition, die vor etwelchen Tagen in der Gratzter Zeitung gewesen, hat in unsere Gegend viele Unterschriften.« Možno je dvojje. Ali misli z izra-

⁹⁸ Peticija je bila tiskana. En primerek se nahaja v Auerspergovem arhivu v NUK.

⁹⁹ Apib, str. 116–118.

¹⁰⁰ V Gratzter Zeitung so 15. maja v Gradcu živeči Hrvati protestirali proti izključitvi.

¹⁰¹ Hladnik Muršcu 26. aprila 1848. Hešič, VII, str. 62–64.

¹⁰² Ibid., str. 59.

zom Unterschriften pristaše, oziroma, da bi dobila veliko podpisov, ali pa je dobil prizadevni kaplan kakšen izvod osnutka in začel na lastno pest zbirati podpise. Muršec v svoji rokopisni zgodovini piše, da so zbirali podpise le k peticiji dunajskih Slovencev.

Gatti pravi, da se je takoj po odhodu delegacije dunajskih Slovencev iz Gradca 10. maja razširila med tamkajšnjimi Slovenci peticija.¹⁰³ Podaja tudi njeno vsebino, ki je dobresedno enaka tisti, ki jo omenja Muršec v svojem rokopisu. »Dunajčani« so prinesli tudi lepaka Kaj bomo Slovenci cesarja prosili in poziv ilirske deputacije z Dunaja.¹⁰⁴ O slednjem v pismih ni sledu.

Peticija je dvojezična; leva stran je slovenska, desna nemška.^{104a} Glasi se:

Vaše C. K. veličanstvo

U najvišem razglasu 25. maliga travna t. l. u § 4 je usem narodom austrijskiga cesarstva obljubljen, da se jih narodnost in jezik ne imata pritiskivati. Prepričani, da naša narodnost in jezik se ne moreta razviti, če Slovenci raztreseni ostanejo in če se jih jezik u šole i u kanclije ne uvede, prepričani dalje, da zjedinjenje slovenskih krajev z nemško zvezo ne samo našo narodnost u nevarnost bi pripravilo, ampak tudi celo cesarstvo oslabilo, smo mi podpisani Slovenci na sveti prestol vašiga C. K. veličanstva sledeče prošnje položili:

1. de bi se u treh gubernijah: ljubljanski, graški in terzaški, slovenski narod u eno kraljestvo pod imenom »Slovenija« s svojim deželnim zborom sklenil;

2. de bi se slovenski jezik u šole i u kanclije uvedel; in

3. de se Slovenija z nemško zvezo ne zjedini.

V 1848

Muršec je takoj začel razpošiljati liste sodelavcem. Akciji lahko sledimo po pismih. Prvi piše o njej Caf Muršcu 12. maja. Upa, da ga je obisk Dunajčanov razveselil in okrepil. Vesel je akcije zbiranja podpisov. Naroča, da je treba poslati liste po vsej Štajerski.¹⁰⁵ Na isto misli verjetno tudi Vogrin, ko se zahvaljuje za »zahtevanja gradčških gradjanov.«¹⁰⁶ Trstenjak piše 13. maja,¹⁰⁷ da je razdelil liste po »Petrovski, Barbarski, Vurmberski in Ruperski fari«, nato še v Haloze, Borl, Leskovec in Ormož. Prosi ga, naj pošlje tudi liste za podpisovanje. Za obe listini ga prosi tudi Fran Muršič iz Ljutomera.¹⁰⁸ Trstenjak se 20. maja¹⁰⁹ zahvaljuje za »podpisavne liste«, vendar jih je še vedno premalo. O akciji v celjskem okrožju poroča Orožen 7. junija,¹¹⁰ da je dal liste tudi Kočevarju. Delo je, potekalo v znaku nekakšnega referenduma. Še celo Slomšek, ki je negativno gledal na Majarjevo peticijo, se je začel obračati. V pismu Vodušku 2. junija pravi:¹¹¹ »Ne poznam sicer natanko, kake podpisnike Slavjani po vaših krajih pišejo, ako pa ni kaj očitno nevarniga, le podpisujte ino pomagajte... Ali se bomo Nemcov ali

¹⁰³ Gatti, str. 153—154.

¹⁰⁴ Muršev rokopis, oba lepaka tudi kot prilogi C in D rokopisa.

^{104a} Tudi kot A priloga rokopisa.

¹⁰⁵ Ilešič, VII, str. 23—24.

¹⁰⁶ Ibid., str. 64—65.

¹⁰⁷ Ibid., str. 2—3.

¹⁰⁸ Ibid., str. 56.

¹⁰⁹ Ibid., str. 3—4.

¹¹⁰ Ibid., str. 68—69.

¹¹¹ AZN I, str. 108—109.

Slovincov deržali? Le Slovincov, kar je prav. Nemci nām' žugajo materno kerv popiti... Tako se na da višej v miri živeti, svete vojske, prijeti se moramo.«

Nasprotniki so bili predvsem v mestih Maribor, Ptuj,¹¹² Celje,¹¹³ zlasti med aristokracijo in uradniki.¹¹⁴ Caf je zapisal: »Némški ino' pónémčeni uredniki ino kerčmarji so nam tukaj najboljše na poti, 2ter od, podpisávanja na naše Slovenske prošnje »z Rusi« strašijo — Bog daj! prekletim bureaukratom že skoro konec.«¹¹⁵ Duhovniki, ki so bili glavni nosilci akcije,¹¹⁶ so doživljali velike neprijetnosti. »Némški grajšáki ino urédniki«, »žilavi aristokrati ino bedasti bureaukrati« so uporabljali vsa sredstva, da bi preprečili akcijo. Caf je pisal, da prepričujejo ljudi: »Le ne poslušajte duhovnikov, ne podpišite se, dèržite se raji Némcev, zakaj? duhovniki prè to delajo da bi se ženili radi, da bi Vas Rusom ino krivi véri v pést správilili, če pak, vé, z Némci dèržite, ne boste iméli ne tlake oprávljati, ne desetine, desetega peneza, kazni, vérsnika, ne mešnikom meš, pogrebšine, pač štole plačevati.«¹¹⁷ Zaradi trganja listov se je pritožil Dominkuš.¹¹⁸ Fran Muršič, absolvent filozofije iz Ljutomera, se je pritoževal, da je zaradi svoje agitacije zašel v ekstsénčne težave »... a mater mi je spuntal proti meni, kaj me čerti i reče, hodi z bogom, kaj boš doma, gospod so rékli da gorice odajo, či bom te doma térpela.« Podpise so zbirali predvsem med kmeti.¹²⁰ Mesta so púščali bolj ob strani.¹²¹ Nekateri Slovenci se niso strinjali s posamežnimi točkami,¹²² ali pa so, kot Danjko, nasprotovali akciji zaradi osebne užaljenosti.¹²³

Slično potezo pot pri prvi akciji, ko se je bojevala proti frankfurtskim volitvam tudi s posebno prilogo v Gratzter Zeitung, je Slovenija naredila tudi ob tej priliki. Kot prilogo k istemu časopisu je izdala 3. junija članek Našim slovenskim bratom.^{123a} Pisana je dvojezično. Njen namen je poučiti prebivalstvo o akciji, ki je prehajala v končno fazo. Najprej jih opozori na prednost nove ustave z dne 25. aprila. Po njej so vsi svobodni državljani svobodne države. Obveznosti, ki so jih doslej težile, bodo izginile. To pa ni vse, kar zagotavlja človeško srečo. Potrebna je tudi dobra vzgoja in pouk. Toda ne samo nižje, tudi višje šole morajo postati slovenske, da bodo lahko vzgajale slovenske uradnike in duhovnike. »Pravica, se slobodno poslužiti materniga jezika v šoli ino pisarnici, pri vsih pismih, pri gospodskih ino vsakdénih poslih je naj blagejši dar, ki ga nam je ustava podelila. On edini ino povzdigne naš narod, časti naše ime, naš jezik.«¹ Za dosego tega cilja pa se je

¹¹² Trstenjak Muršcu 20. maja 1848. *Ilašič*, VII, str. 3—4.

¹¹³ Orožen Muršcu 7. junija 1848. *Ibid.*, str. 68—69.

¹¹⁴ Kreft Muršcu 27. maja 1848. *Ibid.*, str. 59.

¹¹⁵ Caf Muršcu 27. maja 1848. *Ibid.*, str. 24—25.

¹¹⁶ Orožen Muršcu 7. junija 1848. *Ibid.*, str. 68—69.

¹¹⁷ Caf Muršcu 27. maja 1848. *Ibid.*, str. 25—27.

¹¹⁸ Muršič Muršcu (nedatirano). *Ibid.*, str. 56.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Trstenjak Muršcu 20. maja 1848. *Ibid.*, str. 3—4.

¹²¹ Orožen Muršcu 7. junija 1848. *Ibid.*, str. 68—69.

¹²² Trstenjak Muršcu 13. maja 1848. *Ibid.*, str. 2—3.

¹²³ Trstenjak Muršcu 13. maja 1848. *Ibid.*, str. 2—3.

^{123a} Priloga E Murščevega rokopisa.

potrebno boriti. »Za tega voljo ste dobili prošnje za podpisovanje, katerih si vse to sprosimo, ino se zvezi branimo, ktera bi naši narodnosti ino sreči škodljiva bila. Po § 22 Cesarske konstitucije imamo k tomu pravico.«

Slovenija nagovarja prebivalstvo, naj tam, kjer so volili, volitve preklicajo. Po vsej slovanski Avstriji so proti Frankfuitu, celo nekateri Nemci. Avstrija mora ostati cela. »Rajši naj nemške države z našim cesarstvom pogodbe napravijo, ktere bodo za nas tako prav, kakor zanje.« Za obrambo narodnosti je potrebno storiti ustrezne korake tudi doma. Slovenci se morajo združiti v eno deželo v okviru avstrijskega cesarstva, »kjer ino odkod se bo vse v našim jeziku radilo ino upravljalo«. Tudi to je namen peticije, o kateri bo razpravljaj tudi državni zbor. Zato je potrebno voliti prave ljudi v deželni in državni zbor. Potrebna je enotnost vseh Slovencev, vseh stanov in spolov. Posebej opozarja graščake in uradnike slovenskega rodu. Le njihova borba za narod jih bo zopet zbližala s kmeti in s tem se bo povrnilo in utrdilo staro zaupanje. Svoje morajo prispevati tudi duhovniki. Nazadnje se obrača še na Slovenke.¹²⁴ Kot matere, kot vzgojiteljice otrok morajo vcepiti otrokom ljubezen do materinščine. Ker so se Slovanké povsod izkazale kot zavedne žene, poziva tudi Slovenke, naj ne bodo izjema. »Se le takrat bo nam naš prerod zveršen, če vsi pripomagamo.«

To prilogo so pošiljali tudi posamezno. Orožen piše 7. junija Muršcu:¹²⁵ »Včeraj sem prejel celo breme slovensko nemškiga zastavka na naše slovenske brate. Ravno v pravim času mi je prišlo. Imeli smo tukej v Celi cerkveni svet alj konferencje včeraj ino iz raznih krajiv našiga okroza, je bilo duhovnikov tukej, s katerim sim ta poziv na vse kraje razposlal.« Tu misli na posvetovanje duhovnikov lavantinske, to je Slomškove škofije. Celjski opat Vodušek, ki je bil zaveden Slovenec, pa tudi »dešna roka in desno oko« Slomška,¹²⁶ je gotovo sporočil vsebino škofovega pisma z dne 2. junija, ki dobi tako še večjo težo in pomen.

Borba okoli peticije se je zelo razplamtela. Pojavi, ki jih opisuje Caf, so morali biti precej pogosti. Muršec, ki je verjetno dobil precej pisem s podobnimi pritožbami,¹²⁷ je sprejel Cafovo misel, naj bi Slovenija obvestila javnost o nepravilnostih, ki se dogajajo pri podpisovanju peticije. Sprejel je celo njegov predlog gléde naslova članka.¹²⁸ Tako je v Extrablatt zur Gratzter Zeitung 9. junija izšel članek Laute Klagen der Slovenen aus Untersteiermark, ki ga je podpisala graška Slovenija. Sestavek opozarja na velike nepravilnosti in nezakonitosti, ki se dogajajo po deželi. Nemško misleči zemljiški gospodje in njihovi uradniki ne izbirajo nobenih sredstev, da bi onemogočili slovensko akcijo. Prepovedujejo jim celo branje ljubljanskih Novic, grozijo, sejejo nezaupanje med duhovnike in prebivalstvo, grozijo z Rusi... Opozarja jih, da se Slovenci ravnajo strogo v duhu ustave in zakonitosti. S svojo akcijo zemljiški gospodje le večajo sovraštvo kmetov. V kolikor bodo nadalje-

¹²⁴ To je verjetno prvi primer, da slovenska politika vključuje žene.

¹²⁵ Ilešič, VII, str. 68–69.

¹²⁶ Slomšek Vodušku 25. feb. 1848. AZN, str. 101.

¹²⁷ Caf je svojemu pismu 27. maja priložil tudi neko Vogrinovo pismo, ki pa se ni ohranilo. Vsebina naj bi bila podobna. Ilešič, VII, str. 25–26.

¹²⁸ Ibid.

váli sovražna in nezakonita dejanja, bo Slovenija kršilce zakonitosti in ustavnosti objavila s polnimi naslovi.

V sklop te akcije sodi tudi članek Nemško-slovanske razmere, ki je izšel kot posebna nemška priloga Gratzter Zeitung 10. junija.¹²⁹ Avtor je dr. Josip Krajnc, odbornik graške Slovenije. Njegovo delovanje v Gradcu je sicer manj opazno kot Murščevo ali Krenovskega, je pa zato toliko bolj pomembno za slovenski narod kot celoto.

Osnovni namen, ki ga zasleduje Krajnc skozi ves članek, je analiza pravnih in političnih razmerij med obema narodoma (Nationen), Nemci in (avstrijskimi) Slovani. Problem pravnega razmerja vidi Krajnc v vprašanju, kakšno pravo je sedaj sploh veljavno, ali zgodovinsko ali naravno. Po zgodovinskem pravu je še vedno veljaven zvezni akt 8. junija 1815, ki zagotavlja neodvisnost in nedotakljivost posameznih k Nemčiji štetih držav. Za spremembo te zveze je potrebno soglasje vseh njenih članov, to je knezov. Dejavnost Mlade Nemčije kaže na zavračanje zgodovinskega in priznavanje naravnega prava. Krajnc poudarja, da so s sankcioniranjem suverenosti ljudske volje postavili vladarjevo voljo v vrsto privatnih interesov. Toda ista načela veljajo potem za vse narode, tudi za Slované. Za dokaz njihove splošne volje pa ne morejo služiti volitve, ker je v Frankfurt volila manjšina, ki deloma sploh ni vedela zakaj gre. Aplikacija naravnega državnega prava zahteva za pravno veljavnost temeljnih pogodb popolno soglasje pristopajočih. Tega pa Nemci od Slovanov ne bodo nikoli dobili. Avtor oponira tudi sklicevanju na obveznost frankfurtskih volitev. Že samo sklicevanje na dejstvo, da je volitve razpisala tudi dunajska vlada, kaže veliko nedoslednost, ker je sedaj ljudska volja tista, ki je merodajna. Poleg tega izven državnega okvira (in v njem z Nemčijo dozdaj še nismo) ne more biti nikakršne prisile k volitvam. Nemci tudi pozabljajo na odlok in kurendo praškega gubernija, ki prepuščata okrajem, naj volijo ali ne. Kar velja za Češko, velja tudi za ostale slovanske dežele. Pravno nedoslednost nemških zahtev razkrinkuje Krajnc tudi ob nameri, da bi parlament v Pavlovi cerkvi prisilil njemu nasprotno dunajsko vlado k odstopu in dosegel imenovanje nove, ki bi od vladarja izsilila vključitev v novo nemško državo. Taka praksa, ki se sklicuje enkrat na zgodovinsko in enkrat na naravno pravo, odvisno od trenutnih potreb, pa daje Slovanom nevarne primere, ki jih ti lahko izkoristijo. Nemške metode niso primerne, da bi vzbujale slovansko zaupanje. Če bi bili Nemci tako pravicoljubni, kakor si domišljajo, splošnega panslavizma kot reakcije na pangermanizem ne bi obsojali, pa grmijo že proti malemu panslavizmu, medsebojni povezavi avstrijskih Slovanov. Neumestni so tudi očitki o nehvaležnosti Slovanov. Nemci vse preradi pozabljajo, da so za novorojeno svobodo krvaveli tudi Slovani, poleg tega pa so se Nemci borili v prvi vrsti zase. Glede očitka, da so Slovani egoistični, ker branijo nemškim Avstrijcem, da bi se priključili svoji domovini, ker jemljejo Nemčiji jadransko obalo in jo ovirajo z neprimerno lego čeških dežel, pravi Krajnc, da se narod pač ne žrtvuje za drug narod. Vsak narod sme braniti svoje temeljne pravice, če so drugemu še tako neprimerno in če je moja hiša sosedu previsoka, vendarle nima pravice, podreti jo, da bi imel lepši razgled. Slovanska pravica je torej nedvomna. Nemški sosed ima le dve možnosti: krvavo pravo pesti ali pametno popuščanje. Pot popuščanja bi pomenila popolno narodno združitev pravih Nemcev in ustvarila trdno in koristno zvezo s Slovani in drugimi v Avstriji živečimi narodi. Čeprav bi moral Slovan kot zvest podanik protestirati proti odcepitvi nemških Avstrijcev, vendar te, če bo neizbežno, ne bo prav nič oviral. Za trdno zvezo z Nemčijo bo z obema rokama, zanjo bo tudi, kaj žrtvoval, zavedajoč se, da je prijateljska opora nemškega sosedu boljša garancija neodvisnosti kot zveza z Rusijo.

Vprašanje političnega razmerja začenja Krajnc z vprašanjem, kakšno združitev Nemci pravzaprav hočejo: nacionalno ali državno-pravno? Tudi tu

¹²⁹ Ohranjen kot priloga I Murščevega rokopisa.

kaže na nemško nedoslednost. Državno-pravna združitev ne dopušča združitve s tistimi, ki živijo v Šlezviku, baltičkih deželah, Alzaciji, Sedmograški; nacionalna združitev pa zahteva, da ostanejo Slovani izven nje. Nemška združitev je torej nekakšen nezaupanje vzbujajoč Proteus, ki najprej kot tlačen suženj irga svoje verige, takoj nato pa kot despot grabi po tiranskem žezlu. In Slovan naj bi pomagal taki nemški državi, ji gradil trgovsko pot v Sredozemlje, ji podvrget jadransko obalo z mornarico, ji ustvarjal nemško vojno krajino in prelival slovansko kri v boju proti svojim slovanskim bratom, da bi bilo nemško ime veliko in slovansko majhno. Krajnc se sprašuje, ali imajo Slovani bodočnost. Nedvomno, vendar le izven Nemčije, izven parlamenta, kjer bi sedelo nasproti 100 slovanskim 600 nemških poslancev, ki bi lahko že naslednje leto preklicali letos dane garancije Slovanom. V nesreči je ostal Slovan zvest Avstriji, ko se od nje odvrtačajo Italijan, Madžar in Nemec. Avstriji je Slovan hvaležen za to, da je en narod, da živi v skupni zvezi, čeprav je ločen na dvoje. »Prihodnost Slovanov je v Avstriji in samo v Avstriji. Administrativna ločitev Ogrske še ni nikakršna delitev države; temeljni zakon o nedeljivosti monarhije še ni ukinjen in Slovan tostran in onstran nemško-madžarske meje še tvori juridično celoto. Kmalu se bo kljub vsem oviram trdneje združil in usposobil za visoko misijo, ki mu je dodelila nalogo razširiti žarke evropske kulture na daljni vzhod in tam z duhovnim orožjem izvršiti velikanska osvajanja.« Posebej omenja Krajnc balkanske prebivalce, nesrečne brate, ki vzdihujejo pod azijsko despotijo, ki se bodo prebudili, se zavedli svojih moči in (po posredovanju Slovanov in Slovencev), hiteli v objem Avstriji, svoji osvoboditeljci. Za Slovence predvideva posebno slovensko provinco, v katero jih bo cesar združil, slovensko upravo, slovensko sodstvo, šolo in literaturo. Nemškega brata v Avstriji poziva Krajnc, naj ne seje razdora v Avstriji, naj se ne boji slovanske večine v dunajskem parlamentu, saj so mu že zaradi močnega nemškega sosodstva zagotovljene vse pravice. Pravi pa: »Če zahteva za vsako ceno povratek tja, kjer se počuti domače, Slovan pa kot tujec, ga ne oviramo.« Naj se od nas loči po razmejitvi na narodni podlagi in zahteva od nas ozko zvezo z Nemčijo. Gotovo bo tako razširjena zveza narodov (Völkerbund) bolj utrdila bodočnost Nemčije kot na narodnostnem sporu zgrajena nemška država.

Krajnc se ujema z večino slovanskih politikov, ki iskreno želi, da bi Avstrija obstajala še naprej. Izstopa pa v tem, da javno dopušča ločitev avstrijskih Nemcev. Članek, ki ga je objavila v skrajšani obliki 11. julija, tudi ljubljanska Slovenija, je po svoji tehtnosti enakovreden odgovoru Palackega odboru petdesetih. Razlika je pač v tem, da je prvega pisal priznan voditelj Čehov, O njegovem odmevu ne morem podati sodbe. Zgovorno pa je dejstvo, da ga je objavila tudi Allgemeine slawische Zeitung.

Po Kozlerjevih navodilih se je akcija končala 18.—22. junija.¹³⁰ Slovenija je o tem obvestila sodelavce v pripisu h Kranjčevemu članku. Vse liste je zbral Muršec in jih poslal na Dunaj tamkajšnji Sloveniji. Ivan Strah je pisal iz Radelj ob Dravi 20. junija: »Prizadeval sem si do zadne vura podpisovanj si nabrati: alj močno me žalosti, da Vas u obziru pomenutih prošnih razveseliti nemogu.«¹³¹ Marsikje je bil uspeh boljši. Natančna številka podpisov ni znana. Muršec pravi, da so jih zbrali »veliko tisoč«.¹³² Apih in Mal govorita o 11 000 podpisih.

¹³⁰ Kozler Muršču 5. junija 1848. Ilešič, VII, str. 72—73.

¹³¹ Ivan Strah Muršču 20. junija 1848. Ilešič, VI, str. 166—167.

¹³² Muršcev rokopis.

Čeprav ne povesta, kje sta podatke dobila, je verjetno njun vir Davorin (Trstenjak) v 19. številki Novic, 10. maja 1848, ki omenja to številko. Odprto pa ostaja, katero peticijo ima v mislih.¹³³

VIII

30. aprila je bil v Pragi sestanek, kjer so sprejeli sklep o sklicu slovanskega kongresa. Med drugimi so sklenili posebej povabiti nekatere Slovence: Bleiweisa, Vraza, Javornika, Majarja in Muršca.¹³⁴ Čeprav so Novice prinesle povabilo šele 17. maja, je med številnimi štajerskimi domoljubi že preje nastalo vprašanje, koga poslati v Prago. Med duhovniki zaradi vsakodnevnih obveznosti ni bilo, lahko najti pravega, študentov pa tudi niso mogli poslati.

V pismu Muršcu Caf,¹³⁵ za katerega je bilo delo Slovenije prepočasno in je stalno dajal predloge (v dobrem mesecu mu je pisal pet pisem), 12. maja že izraža svoje mnenje in mu predlaga, naj se obrne na dr. Štefana Kočevarja, zdravnika v Podčetrtku, in dr. Jožeta Šubica, advokata v Celju. Trstenjak pa v pismu¹³⁶ predlaga dr. Krajnca ali rojaka Miklošiča. Ni jih pestilo le pomanjkanje primernih mož, ki bi lahko potovali, tudi denarja ni bilo. Trstenjak piše ponovno 20. maja¹³⁷ in predlaga dr. Magdiča iz Ormoža, glede denarja pa: »Mi smo sklenili nekaj na kup verči, de lahko de potuvali.« Medtem pa je že padla odločitev na Vraza, ki je bil sicer rojak, vendar je prebival v Zagrebu ter je bil tudi kot hrvaški zastopnik namenjen na kongres. 21. maja že sporoča Muršcu, da bo čez nekaj dni prišel v Gradec, in naj ga čaka na postaji, ker bo verjetno še isti dan odpotoval v Prago.¹³⁸ Med tem je dr. Kočevar poskrbel za denar. Po njegovem naročilu je Ignacij Orožen v dveh dneh zbral 35 goldinarjev pri celjski in okoliški duhovščini ter jih dal na razpolago graški Sloveniji za financiranje potovanja in za njene lastne potrebe.^{138a} Medtem je pri nekaterih zavladala panika, da bodo Štajerci ostali brez zastopnika. Caf 25. maja¹³⁹ roti Muršca, naj »Gradčki zbor Slovenski odpošlje »koga — ali bolje dva, da bosta naš kraj zastopala: za potroške hočem jaz sam lépe péneze vnuditi«. Opravičuje se, da on in Trstenjak ne moreta iti. Opozarja na Dominkuša in Šubica. Istega dne mu je pisal tudi Kozler z Dunaja.^{139a} Sporočil mu je nekoliko obširneje o akciji dunajske sestre, ki je imela v načrtu adresó Pragi tudi natisniti in razširiti med ljudstvom, pri čemer so računali tudi na sodelovanje graške Slovenije.

¹³³ Številka bi se lahko nanašala na Majarjevo peticijo ali pa na peticijo za odcepitev
¹³⁴ F. Petre, Zahteva po kraljevini Sloveniji v praških dokumentih, GMDS XXI, 1940, (38–60) str. 40.

¹³⁵ Ilesič, VII, str. 23–24.

¹³⁶ Ibid., str. 2–3.

¹³⁷ Ibid., str. 3–4.

¹³⁸ Ibid., str. 66–67.

^{138a} Ibid., str. 67–68.

¹³⁹ Ibid., str. 24–25.

^{139a} Kozler Muršcu 25. maja 1848. Ibid., 70–71.

Ta pa je na svoji seji 27. maja pooblastila Stanka Vraza »kakor posebnega namestnika okroga Marburžkega« za svojega delegata na slovanskem kongresu v Pragi.¹⁴⁰

Na naslednji seji 30. maja so sklenili poslati v Prago tudi posebno spomenico.¹⁴¹ Svoje predloge je Slovenija izrazila skromno in nejasno: »da se naša presvitla cesarska rodbina, kateri smo ze vsim srcem pri- verženi pri vladi, naša avstrijska država v svoji samostalnosti in nezavisnosti in naša narodnost v svojih njej ustavno podeljenih in pridobljenih pravicah neoskrunjeno zdrže. Mi Slovenci si ne želimo od indot postav in pravic, kakor od našega premilega cesarja in avstrijan- skega, ustavno državnega zbora.« Temu se pridružuje še protest proti nemški zvezi in zaupanje v delo državnega zbora. Podpisali so se: J. Dragoni-Krenovski predsednik, dr. Jožef Krajnc, prof. Koloman Kvas, Matija Zupan, Ivan Ertelj, Bogoslav Gurkovič odborniki in tajnik dr. J. Muršec.¹⁴² Zakaj ni jasneje postavljena zahteva po združenji Slo- veniji, ni jasno. Ali zboru niso pripisovali večje važnosti ali pa je to plod trenutnega malodušja, ki je prišlo pisca Muršca. Občutek imam, da je Caf to vnaprej slutil in je v pismu tajniku društva, ki mu je izročil »serdce in dušo« čisto na kratko napisal: »V Prago bom pisal.«¹⁴³ Njegovo pismo je prišlo v Prago 7. junija, to je štiri dni za graškim.¹⁴⁴ Po obsegu je trikrat daljše. Svoje poglede je natančno in jasno napisal in jih razvrstil v deset točk. V njih zahteva poleg izpol- nitve zahtev slovenskega nacionalnega programa leta 1848 še sodelo- vanje z vsemi ostalimi, zlasti južnimi Slovani, kar naj bi dosegli z zbo- rovanjem v Beogradu. Navdušuje se tudi za jezikovno povezovanje vseh Slovanov na podlagi znanih panslovanskih konceptov.

Kljub vsemu je Štajerska le imela svojega človeka v Pragi. To je bil Alojz Šparovec, ki je, čeprav kot delegat dunajske Slovenije, imel zvezo tudi z Muršcem. V pismu, ki ga je pisal iz Prage 1. junija,¹⁴⁵ mu je sporočil prve novice in ga prosil, naj bi prišlo v Prago še nekaj Slovencev, ker sta on in Globočnik premalo in ne zmoreda vsega. Vraz je sičér Slovenec, toda kot podpredsednik velikega odbora celotnega kongresa¹⁴⁶ odtegnjen skupnemu prizadevanju Slovencev.

Tudi če bi graška Slovenija našla primerneža moža in potrebna sredstva, bi ta doživel le še konec slovanskega kongresa v Pragi.

IX

Poleg Slavjanskega društva v Trstu je imela najbolj živahne stike s Hrvati graška Slovenija. Dogodki onstran Sotle so imeli močan vpliv zlasti na dr. Štefana Kočevarja, zdravnika v Podčetrtku, ki je bil že v mladosti ilirec. Čeprav verjetno ni bil član odbora društva, je deloval

¹⁴⁰ Kopija pooblastilnega pisma Vrazu. Ohranjena kot G priloga Murščevega rokopisa.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Začek, str. 160.

¹⁴³ Caf Muršcu 27. maja 1848. Ilešič, VII, str. 25–27.

¹⁴⁴ Začek, str. 163–164.

¹⁴⁵ Ilešič, VII, str. 75–76.

¹⁴⁶ Začek, str. 215.

v njegovem imenu zelo samostojno. Tako je pisal Vrazu 6. maja:¹⁴⁷ »Ja sam punovlast sastavio, koju tebi ćemo dati, da od naše strane srbski sabor pozdraviš. Ono punovlast poslao sam danas u Gradac Muršecu, da i on podpiše. Nu do 13. svibnja ti nje ne moreš dobiti, jer je danas 6. Ti češ prije odlaziti. Zato mi piši kakvim načinom u tvoje ruke punovlast opraviti mogu, ako te u Zagrebu nebi već bilo.«¹⁴⁸

Za 5. junij je ban Jelačić sklical v Zagreb hrvatsko-slavonsko-dalmatinski sabor. Volilni red je v § 8 ponujal »dostojno mesto« v saboru tudi »zastopnikom avstrijsko-slovanskih kronovin, ako hočejo razveseliti naš deželni zbor s svojo navzočnostjo.«¹⁴⁹ Graška Slovenija je na podlagi tega izdala opolnomočje Kočevarju, ki je morda izrecno želel v Zagreb. Kopija, ki se nahaja v Murščevem rokopisu kot priloga, ni datirana niti podpisana, pisal pa jo je Muršec osebno.^{149a}

»Preslavni sabor trojedine kraljevine!

Prišel je od nas že davno pričakovani čas, da se mi, po krvi in narodu brati, ino ktomu še bližnji sosed, sporazumimo ino v bratinsko vzajemnost stopimo. Mi Slovenci, mala vejica velikega stebila slavjanskega, raztrgani skoz dobro zvito narodnost našo podkopajo, če politiko, niti sebe sami med seboj nismo poznati mogli in s tim mnenje še Vas, naše bližnje junačke brate. Alj zdaj je previdnost božja, obznanujoča slo, bodo ino samostalnost vsim narodom, raztrla zapreke, ktere se narode enega plemena razdelivale in je naj svetejše posestvo: narodnost v roke vsakega naroda položila. Nam se tedaj zdaj nalaga muževno braniti, kaj je večna pravica nam podelila; naše je torej zdaj, da razmimo čas, da si budućnost veselo in slavno pripravimo. Alj da smo mi Slovenci prepričani, da se toti lepi namen le skoz vzajemno složnost in trdno pouzdanje v naše druge brate Slavjane, posebno pak v vas bližnje bratske sosed: Hrvate, Slavonce, Dalmatince in ostale Jugoslavjane dosegnoti zamore, prosimo preslavni sabor trojedine kraljevine po našem poslaniku Dru Štipanu Kočevaru, okrajškemu viračniku v Podčetrtku, v imenu Graške službe Slovenije, da bi sledeče naše želje previditi ino podpirati blagovolil:

- 1) Hoteči, kakor vi, vsikdar zvesti in privrženi ostati milostivnemu cesarju našemu, želimo, da se on in jegova rodbina na ustavnem prestolu pri vladi za naprej obdrži.
 - 2) Da država avstrijska neodvisna ostane ino da v budučje ima svoj posebni narodni sabor.
 - 3) Da se trsimo v bližnjo in užiso zavezo stopiti z vami kakti z našimi brati u duhovnem ino materialnem obziru, tako da bi naše občna naticanja bile jednake in se pravice slovanske narodnosti neoskrunjene zdržale.
- V imenu gradčke družbe Slovenije izročili svojemu punomočnemu poslaniku.

X

Obe prilogi Gratzler Zeitung-a: Našim slovanskim bratom in Nemško-slovanske razmere segata že tudi v predvolilni boj za avstrijski državni zbor. Slovenija si je od prvega parlamenta veliko obetala. To kaže že akcija proti frankfurtskim volitvam, zbiranje podpisov, posla-

¹⁴⁷ Vraz, Dela V, opomba na str. XXIV.

¹⁴⁸ Muršec v svojem rokopisu te akcije ne omenja, niti ni ohranjen kak drug vir, ki bi kazal na odnos graške Slovenije do te Kočevarjeve zamisli.

¹⁴⁹ Apih, str. 128—129.

^{149a} Priloga H.

nici v Prago in Zagreb. Zdelo se jim je logično, da bo parlament, v katerem bo večina slovanska, imel dober posluš za slovanske zahteve.

Že 20. maja je opozoril Trstenjak Muršca, naj čimprej dobi »tiskane liste priličnih kandidatov« za poslance.¹⁵⁰ 5. junija je Peter Kozler, tajnik dunajske Slovenije obvestil graškega tajnika o pripravah njihovega društva na volitve.¹⁵¹ Poslal mu je seznam kandidatov za državni zbor. Skrb za tiskanje in objavo so naložili Ambrožu in Slovenskemu društvu v Ljubljani, graškemu pa so prepustili izpeljavo akcije na Štajerskem. Opozorili so ga, da je možno in zaželeno listo kandidatov razširiti. Ali so v Gradcu že preje imeli lasten seznam kandidatov, ni možno ugotoviti, toda 7. junija je Orožen iz Celja že poslal Muršču karakteristike sporočenih kandidatov:¹⁵² »Naj gorej bi bili 1). Dr. Kočevar, 2). škof Slomšek (pa mislim de bi ne šli) 3). Dr. Šubic- Urek- Konšek- Anton Wolf (farmošter per s. Petru blizo Rogaca) 'dehanť Bruñer (učen in moder gospod). Straha ne poznam, gospod Janež Lichteneger oskerbnik Blagonske grašine, Dr. Knezu se blodi po glavi, Gurnik je pa, kakor veter žene.« Skušali so tudi določiti, kje naj bi kdo kandidiral. Tako lahko sodimo po pismu Antona Krefta iz Radgone:¹⁵³ »Vi meni pišete, da bi za Ptujce G. Dr. Miklošica priporočal, za sv. Lenarta pa G. Dominkuša. Davorin¹⁵⁴ pa' je meni pisal, da naj gledim, da se pri sv. Lenarti Miklošič izvoli, za Ptujce že on eniga domorodca ima. No tako sim doslej delal, zdaj je že žmehtno inace, drugači se ljudje zmenšajo — če pa Vi inace mislite — hitro pišite. — Pri sv. Lenarti pridejo Lotmeržani, Lokavčari, z Praneke, z gornje Radgone, Žahenturna, kateri so vsi za Miklošica.« Opozoril ga je, da bi bili v tem trenutku potrebni tudi dijak in študentje, ker bi lahko največ pomagali.¹⁵⁵ Približno v istih dneh se je ponujal Muršču za kandidata tudi Macun iz Trsta in ga prosil za pomoč.¹⁵⁶

Kreftovo pismo je verjetno vplivalo na Muršca, da je spremenil mnenje. Trstenjak mu je pisal 17. junija:¹⁵⁷ »V naznamljeni ino naročenji Vašem zavoljo poslancov ste Vi ne na pravem ino na čistini. Pervič more Dr. Miklošič pri Sv. Lenarti zvolen biti, zakaj ta pridejo neke komisije, kere Dominkuša ne ljubijo ino tote bi znale vse druge pomotit, tak da bi nebi eden ne drugi zvolen bil. V Ptujskem volitnem okraju de Dominkuš več prijateljov najšel. Drugič se samo povsod eden zvoli, zakaj neti volitna postava, neti krajsijska kurenda nič ne govori od namestnikov.« Ta utemeljitev je prepričala graško Slovenijo, da so Trstenjakovo odločitev sprejeli.

Kandidati so bili zlasti v celjskem okrožju izbrani bolj na slepo. Pravniki, Jurij Strah, ki je bil zaposlen pri gradnji železnice Celje—Zidani most, je pisal potem, ko je v Novicah in v Laibacher Zeitung

¹⁵⁰ Ilešič, VII, str. 3—4.

¹⁵¹ Ibid., str. 72—73.

¹⁵² Ibid., str. 68—69.

¹⁵³ Anton Kreft Muršču, okoli 15. junija. Ibid., str. 60—61.

¹⁵⁴ Davorin Trstenjak.

¹⁵⁵ Za druge volilne okraje ni ohranjenih nobenih podobnih vesti. Kakšnih bistvenih razlik verjetno ni bilo.

¹⁵⁶ Macun Muršču 1848. K. Glaser, Ivan Macun (DS 1901, str. 651). 17. junija 1848 je v Intelligenzblatt zur Gratzter Zeitung izšel Macunov oglas, v katerem naznanja svojo kandidaturo.

¹⁵⁷ Ilešič, VII, str. 4—5.

med kandidati našel tudi svoje ime, Muršcu:¹⁵⁸ »Presilno sim se ustrašil, kadaj sim tudi mojo ime tam naznamnajo našel, kajti mi mnoge k temu zvanju potrebne znanosti ino izkušne menkaju; še več pa me je strahota objela, kad sim ime »Podhorn Papirfabrikant u Radezah ali Račah-bral, tako kak je njegov Svak Komissar Ambroš terdi slovinc, tako je taj Podhorn in sinu strictissimo Ultra Nemec, kter vse drugo več ljubi kak slovence. Pri vsakoj prilici on Slovence za pse gnusobe kliče, kteri nisu vredni de bi u nemski zaves stupili.«

Graška Slovenija ni objavila lastne liste kandidatov, ampak je le razširjala dunajsko.¹⁵⁹ Lista, ki je v bistvu seznam vseh pomembnejših Slovencev tiste dobe, je upoštevala seveda tudi Slovence s Štajerske. Med njimi so naslednji sodelavci ali člani graškega društva: Caf Orolav — kaplan v Framu, Ciringer Jernej — kaplan pri sv. Urbanu pri Ptujju, Dominkuš Andrej — oskrbnik sekovske graščine pri Lipnici, Dragoni-Křenovski — doktorant prava iz Oberthala pri Gradcu, dr. Štefan Kočevár — zdravnik v Podčetrtku, Krajnc¹⁶⁰ doktor filozofije in doktorant prava v Gradcu, Kreft Anton — kaplan v Radgoni, dr. Magdič — zdravnik iz Ormoža, Jurij Matjašič — profesor v Mariboru, dr. Jožef Muršec — profesor v Gradcu, Orožen Valentin — kaplan v Pilštajnu, Jurij Strah — oskrbnik v Loki pri Zidanem mostu, Trstenjak Martin — kaplan v Ptujju, Stanko Vraz — tajnik Matice ilirske v Zagrebu, Čuček — dr. prava iz Ptujja, Gornik¹⁶¹ — poštni uradnik iz Celja, Kojnšek iz Celja in drugi štajerski Slovenci, ki se nahajajo na listi, niso znani kot sodelavci Slovenije.

O akciji razpošiljanja listov, poroča le Ivan Strah,¹⁶² ki upa, da bodo »stoverstni sad prinesli«.

Pri volitvah je Slovenija trčila še v nek problem. Kmečko prebivalstvo je od bodočega državnega zbora pričakovalo odvezo fevdalnih obveznosti. Zaradi tega zemljiški gospodje in duhovščina niso mogli upati na glasove. Kreft je zapisal:¹⁶³ »Kde so dijaki — no bogoslovci, oni bi nam največ pomagali — k volitvi jaz nemrem iti, kaplan sim.« Trstenjak pa še bolj očitno:¹⁶⁴ »Sovražniki agitirajo, ino ker zdaj od mešnikov nič ne stoji, da bi mogli biti Mitglieder der Wahldistrict-comitees, tak bom menjši vpliv na volitve imel.«

Kljub vsemu je bila Slovenija z rezultatom volitev lahko zadovoljna. Izvoljeni so bili:¹⁶⁵ Andrej Dominkuš v Ptujju, dr. Fran Miklošič v Lenartu, dr. Josip Krajnc v Slovenjem Gradcu. Štajerske Slovence so zastopali še Matija Zupanc iz Celja, Šturm iz Konjic, dr. Šmrekar je bil izvoljen v Ševnici, Schmiderer pa v Mariboru. Izvolitev treh poslanecv, katerih kandidaturo je podpiralo graško društvo, je pomenila velik uspeh, na katerega pa je vrgel senco neuspehi Křenovskega v Mariboru.

¹⁵⁸ Jurij Strah Muršcu 20. junija 1848. Ilesič, VI, str. 165—166.

¹⁵⁹ Priloga L Murščevega rokopisa.

¹⁶⁰ Imen nekaterih vidnih slovenskih Štajercev na Dunaju niso poznali. To kaže na to, da graška Slovenija pri sestavljanju liste ni sodelovala, ampak ji je dala le soglasje.

¹⁶¹ Včasih tudi Gurnik (Vincenc), kar je verjetno pravilneje.

¹⁶² Ivan Strah Muršcu 20. junija 1848. Ilesič, VI, str. 166—167.

¹⁶³ Kreft Muršcu junija 1848. Ilesič, VII, str. 60—61.

¹⁶⁴ Trstenjak Muršcu 17. jun. 1848. Ibid, str. 4—5.

¹⁶⁵ Apih, str. 150—151.

Muršec je začel iskati novo priložnost za predsednika društva. Pokazala se je kmalu ob zapletu s Smrekarjevo verifikacijo. Graški advokat je bil v Sevnici izvoljen s precejšnjo težavo. Protikandidata sta namreč obljubila, da bosta s seboj vzela poverjenike volilcev in isto je moral obljubiti tudi Smrekar. Ker je hotel zmagati, je poverjenikom obljubil, da jih bo sam plačeval. To so potem nasprotniki prikazovali kot podkupovanje, zaradi česar se je verifikacija zavlekla. Muršec se je takoj obrnil na dr. Krajnc, ki mu je 21. avgusta odgovoril:¹⁶⁶ »za gospoda Dragonija bi pa kakor slišim tam dolj malo upanja bilo, kir so voljitelji v Sevnici na to permerlej, de bi Smrekar zveržen bil enega grašinskega oskerbnika zvoliti hteli.« Kmalu nato so Smrekarjevo izvolitev potrdili.¹⁶⁷

XI

Štajerska je imela v letu 1848 na bojišču v Italiji tri pehotne polke.¹⁶⁸ Med njimi je bil tudi regiment Kinski, ki so ga sestavljali v pretežni meri slovenski Štajerci. Ker so bile znane precejšnje žrtve in težave te enote, je Slovenija organizirala zbiranje denarja za vojake, zlasti ranjence. Ta humanitarna poteza ima tudi svoj političen pomen. Je protiakcija akciji Nemškega društva, ki je 25. maja pozvalo v *Gratzer Zeitung* Štajerce, naj mu pošiljajo prostovoljne prispevke za nemško brodovje. 18. avgusta je izšel v *Gratzer Zeitung* poziv, v katerem opozarja Slovenija vse Štajerce, zlasti pa rojake, na težek položaj njihovih sinov in na potrebno pomoč v denarju. V Gradcu sta sprejemali denar knjigarni Damian & Sorge v Sporgasse in Lampel v Herrengasse. Po deželi naj bi sprejemale denar »domolubne družbe« v Mariboru, Radgoni, Ptuj, in Celju. Poziv so objavile tudi Celske Slovenske Novine 23. avgusta. Akcija je trajala mesec in pol. Zbrali so 323 goldinarjev.¹⁶⁹

22. septembra so v Sloveniji že objavili zahvalo za prispevke, 5. novembra pa so dobili pismo zahvalo za prispevke polka Kinskega iz Milana, ki jo je podpisal polkovnik Bianki.¹⁷⁰

22. avgusta je objavila ljubljanska Slovenija poziv Slovenskega društva v Ljubljani za zbiranje finančne pomoči Hrvatom. Ta akcija je odmev na prošnjo sabora 23. julija, ko prosijo za prispevke, v denarju, hrani in orožju za Jelačičevo vojsko.¹⁷¹ Ta prošnja je odmevala tudi na Štajerskem. 25. avgusta je Muršec poslal 20 goldinarjev lastnega in 20 društvenega denarja v Ljubljano.¹⁷² Nekaj dni kasneje je graška Slovenija objavila še poseben slovenski poziv v *Intelligenzblatt*

¹⁶⁶ Ilešič, VII, str. 81–83.

¹⁶⁷ Apih, str. 150.

¹⁶⁸ Piret, Prohaska, Kinski, Gatti, *Die Ereignisse* ..., str. 239.

¹⁶⁹ Muršcev rokopis.

¹⁷⁰ Kopija je ohranjena kot priloga N Murščevega rokopisa.

¹⁷¹ Obsežnejša dokumentacija o tej akciji je v arhivu Slovenskega društva v Ljubljani, AS.

¹⁷² Muršec Slovenskemu društvu v Ljubljani, Ilešič, VII, str. 165. Obvestilo o prispevku je objavila tudi Slovenija 5. sept.

zur Gratzter Zeitung. Slovence opozarja, da »oni branijo svojo ino, našo svobodo, prelivajo svojo kri za svojo in našo svobodo ter narodnost.«¹⁷³ Uspeh je bil precejšen.¹⁷⁴

XII

Kot vsi deželni zbori v Avstriji se je tudi štajerski sešel kmalu po revoluciji.¹⁷⁵ Zaradi novih razmer in zahtev so sklenili 29. aprila, naj bi se povečal na 90 članov, kar naj bi šlo predvsem v korist zastopnikov kmetov in meščanov. Med novimi izvoljenimi poslanci v provizoričnem deželnem zboru sta bila tudi dva tesna sodelavca graške Slovenije: Jakob Kreft, posestnik iz sv. Jurija ob Ščavnici in dr. Štefan Kočevar.¹⁷⁶ Čeprav je bila vsebina razprav po vsebini pomembna: odprava fevdalnih obveznosti, nova ustava, je Slovenija stala ob strani, ker je pričakovala rešitve le od državnega zbora. Dr. Štefan Kočevar se sej skoraj ni udeleževal. Program združene Slovenije temelji na razbitju Štajerske in Koroške, zato ni bilo pričakovati, da bi tu deželni zbori sklepali v slovensko korist. Ne samo, da je bila v njih nemška večina, tudi mnogi slovenski poslanci v njih niso bili zmožni slediti političnemu programu Slovencev zaradi premajhne nacionalne zavesti in politične nesposobnosti. Več pozornosti je graško društvo naklonilo polemiki z nekaterimi mnenji. Tako je Muršec napadel v časopisu Slovenija 28. avgusta prvi in dvanajsti člen nove deželne ustave. Prvi govori o nedeljivosti dežele, dvanajsti pa o nemščini kot uradnem jeziku deželnega zbora in osrednjih uradov. Pri tem je opozoril tudi na Kreftovo nerodnost, ki je v debati o dvanajstem členu protestiral proti prvemu potem, ko je bil ta že soglasno sprejet. To in izigravanje slovenskih poslancev je zlasti razburilo Čafa. Kreftu je sicer priznal, da se poteguje za svoj narod:¹⁷⁷ »Pak prokleta dr. Forregger ino Gurnik, to sta zlodejeva domorodca... Pišite tude Dunajski Sloveniji, kako slabo smo na Grädčkem zboru namestovani, da so nam naše peticije zatirali, da pri Štajerji v Gradci nikdar svojih prirojenih pravic ne dobimo! Nagovorite g. Krenovskega, da se za nas v Allgem. Slawische Zeitung oglasi: Wo ist die Gleichberechtigung? Wozu unsere Petition? Sind Dr. Forregger u. Gurnigg Träger des slow. Volkswillens?«

Mnenje Vinka Gurnika o nedeljivosti dežele je napadel J. Krajnc v Celskih Slovenskih Novinah 20. decembra. Gurnik je opravičeval nedeljivost dežele predvsem z gospodarskimi razlogi: trgovino, obrtjo, prometom, deželnim premoženjem in bratovsko ljubeznijo med Slovenci in Nemci. Krajnc mu je odgovoril, da je narodnost največja dobrina, ki pa so jo Slovenci lahko deležni le v Sloveniji. Vsem narodom je dana enakopravnost, ki je za Slovence uresničljiva le v deželi, kjer bodo vsi združeni. Skupno deželno premoženje ni samo last Nemcev, ampak tudi

¹⁷³ 31. avgusta 1848.

¹⁷⁴ Arhiv Slovenskega društva v Ljubljani, AS. Med darovalci so vpisani Vogrin, Kreft, Trstenjak, Kočevar in drugi.

¹⁷⁵ Apih, str. 167—178.

¹⁷⁶ Seznam vsch nestanovskih poslancev z namestniki iz slovenskega dela dežele podaja Apih, str. 167.

¹⁷⁷ Čaf Muršcu 17. avgusta 1848. Ilešič, VII, str. 28—30.

Slovence na Štajerskem. Zato imajo tudi ti pravico do svojega deleža, ki ga deželi lahko odtujijo. Izpodbil je njegovo mnenje, da bo nerazdeljeno premoženje imelo za Slovence več koristi. Dosedanja poraba dohodkov od deželnega premoženja je šla mimo slovenskih potreb: le za Gradec in štipendije nemškimi dijakom.

Nekoliko intenzivneje se je Slovenija vključevala v delo štajerskega deželnega zbora, ko je ta dobil pozno jeseni povabilo gornjeavstrijskih stanov za skupno posvetovanje stanovskih odbornikov v Linzu, oziroma Celovcu.¹⁷⁸ Muršec piše v svoji rokopisni zgodovini, da se je več članov društva udeležilo privatnega sestanka z deželnimi poslanci o omenjenem vabilu. Slovenci so ostali na stališču, da niso samo proti vsakemu povezovanju slovenskega prostora z nemškimi deželami, ampak da zahtevajo odcepitev slovenskega dela Štajerske od nemškega, ločitev in izročitev dela deželnega premoženja. Slovenci na Štajerskem ne vidijo perspektive v nadaljnjem skupnem življenju, ker bo tretjina prebivalcev vedno v manjšini in prikrajšana v enakopravnosti, ker, kot doslej, njene želje ne bodo upoštevane, ker bodo kljub tretjini prispevkov njene potrebe prezrte. Zato so proti, da bi šel kdo od slovenskih poslancev v Celovec in da bi bili tamkajšnji sklepi za Slovence obvezni.

Slovenski poslanci, zlasti Gurnik, se potem v debati kljub pogovoru niso izkazali, ampak so s sprajljivostjo dokazali popolno nesposobnost. K sreči pa sestanka v Celovcu sploh ni bilo.¹⁷⁹

XIII

Oktobrska revolucija na Dunaju je našla svoj odmev tudi v Gradcu. Zlasti študentje in radikalnejša društva so zahtevala takojšnjo pomoč v obliki črne vojske.¹⁸⁰ Deželni glavar, ki je izgubil stik z ministrstvom na Dunaju, je skušal zavarovati svoja dejanja in odločitve z različnimi odbori, ki naj bi mu pomagali. Ustanovljen je bil tudi posvetovalni komite iz uradnikov gubernija, raznih slojev prebivalstva, društev in združenj.¹⁸¹ Na povabilo guvernerja je sodelovala tudi Slovenija z dvema članoma. V začetku se je temu upirala, ker ni videla možnosti enakopravnega sodelovanja. Ko pa jima je bila zagotovljena pravica veta, sta se tudi onadva udeleževala sej. V imenu slovenskega naroda sta protestirala proti vsem sklepom odbora, zlasti proti zadrževanju topov, namenjenih Jelačiču in proti črni vojski. Zahtevala sta, da se vsako glasovanje poimensko objavi v časopisu.¹⁸²

Večja nevarnost za črno vojsko je bila, ko so v Gradcu zvedeli, da se bodo preko Štajerske vračale pomožne Jelačičeve enote, ki jih je ban izpred Dunaja poslal domov. Nekateri graški meščani so hoteli z

¹⁷⁸ Apih, str. 175.

¹⁷⁹ Ibid., str. 176.

¹⁸⁰ Gatti, str. 251. Radikalna so Demokratično, Meščansko in Delavsko. Z nacionalnega vidika so velikonemška.

¹⁸¹ Ibid., str. 261.

¹⁸² Muršček rokopis.

zasedbo prehodov v njihovo deželo, preusmeriti pohod preko Ogrske. Slovenija je temu ostro nasprotovala. Ozadnje njenega protesta ni samo ušmilitenje do slabo opremljenih vojakov, niti ne dejstvo, da so ti krajišniki srbske in hrvaške narodnosti, ampak predvsem želja, nevtralizirati velikonemške kroge in tako prispevati k vzpostavljenju reda in miru, ki štá nujno potrebna za normalno delo parlamenta. Slovenija se je zato povezala s celjsko nacionalno gardo, ki je skupaj z generalom Nugentom pripravljala oboroženo protiakcijo, nekakšno črno vojsko slovenskega dela Štajerske.¹⁸³ Vse pa je ostalo le pri načrtih in pogovorih, ker štá general Nugent in Auersperg poslala guvernerju grofu Wickenburgu resni opozorili.¹⁸⁴

Svoje stališče do oktobrske revolucije je Slovenija objavila v posebnem proglasu. Objavljen je bil v Sloveniji¹⁸⁵ in Celskih Novinah.¹⁸⁶ V njem obsojajo državni zbor, ker se je postavil na čelo revolucije. Poslanci naj se zgledujejo po Čehih in Tirolcih, ki so Dunaj zapustili. Posebej se obrača na slovenske volilce, naj zahtevajo od svojih poslancev poročilo o njihovem obnašanju. Za negativen odnos Slovenije do oktobrskih dogodkov navaja dvoje. Prvič, oktobrska vstaja na Dunaju je posledica madžarskih stremeljenj po odcepitvi ogrskih dežel od Avstrije in velikonemških prizadevanj po vključitvi dežel nekdanjega nemškega cesarstva v nemško zvezo. Drugič, vsak nemir na Dunaju zavira delo parlamenta, od katerega je vodstvo graškega društva pričakovalo novo ureditev monarhije, ki bo temeljila na upoštevanju in spoštovanju »svetih od narave pridobljenih pravic« slovenskega naroda.

XIV

22. novembra se je Slovensko društvo v Ljubljani obrnilo na vsa sorodna slovenska društva z obvestilom, da je vložilo pri cesarju pismen protest zoper sklepe frankfurtskega parlamenta.¹⁸⁷ V istem pismu tudi predlaga, da bi se vsa društva med seboj obveščala o pomembnih akcijah, da bi dosegli enotnost nastopov.¹⁸⁸ Slovenija se je temu predlogu z veseljem odzvala. Gradčani opozarjajo, da so predlagali sodelovanje v posebnem pismu, ki so ga poslali 11. oktobra, na katerega pa niso dobili odgovora. Izjavljajo, da so Ljubljano, vedno smatrali za srce slovenskega naroda. Želijo takojšnje sodelovanje in bi radi podpisali tudi pismo, naslovljeno na cesarja, kar bi bil že prvi primer skupnega nastopanja. Sporočajo, da imajo v načrtu odpoklic poslancev iz Krómeriža »naše narodnosti ino deržave izdajalca« dr. Smrekarja, ki je bil izvoljen v Sevnici, in Šturma iz Konjic. V Sevnici so volilce za to akcijo že pripravili, »v Konjicah je skoro na tem«.¹⁸⁹

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Gratzter Zeitung 15. in 18. oktobra.

¹⁸⁵ 10. nov. 1848.

¹⁸⁶ 2. nov. 1848.

¹⁸⁷ Objavile tudi Novice, 29. feb. 1849.

¹⁸⁸ Koncept pisma je v arhivu Slovenskega društva v Ljubljani, AS.

¹⁸⁹ Arhiv Slovenskega društva, AS.

Slovenija je to akcijo resnično mislila izpeljati. 5. decembra je Muršec vprašal za nasvet tudi Miklošiča. Ta mu je odgovoril šele 9. januarja 1849, ker je počakal, da so se stranke v Kromerizu na novo konstituirale. Poslal mu je tudi karakteristike poslancev Slovencev na Štajerskem. O Dominkušu, Krajncu in sebi ni posebej govoril. Šturm »ni samo naš nasprotnik v političnih vprašanjih, on je sovražnik našega ljudstva«, Zupanc »je kot vsi kmetje neumen in starokopiten«, Smrekar »je v zadnjem času prebegnil iz tabora leveice in sedi sedaj v centru: zato ni naš nasprotnik v političnih vprašanjih, bo pa zelo verjetno v nacionalnih«. ¹⁹⁰ Mariborski volilni okraj tedaj že ni bil več zastopan, ker se je poslanec umaknil. Opozoril je tudi, da ni nobene možnosti, da bi poslance odpoklicali.

Ljubljancani so odgovorili 16. decembra. Glede nameravane graške akcije niso izrazili nobenega mnenja. Pismo cesarju so že odposlali. Kolikor Slovenija želi protestirati pri cesarju, naj se poveže s celovškim in ostalimi društvi. ¹⁹¹

Boljše sodelovanje so dosegli konec leta 1848. Zadnje dni decembra so se zbrali na posvetovanju v Pragi zastopniki Slovanskih lip. Ljubljansko društvo je poslalo kot svojega zastopnika Matevža Cigaleta. Istega so pooblastili tudi graški Slovenci ¹⁹² s posebnim pooblastilnim pismom. ¹⁹³

Pooblastno pismo!

S katerim gospodu Cigale-u Matevžu, vredniku »Slovenije« in poročniku Ljublanske slovenske družbe, naše središne, zaupljivo poverimo pri preslavnem vseslavjanskem shodu v zlatem Pragu tudi naše in vsih Štajerskih Slovencev narodne zadeve krepko podpirati.

Zadeve celega Slovenskega naroda in obče vsega Slavjanstva so tudi naše; zlasti pak svojemu pooblastencu naročimo si zvesto prizadevati:

1. da se Štajerski Slovenci od Štajera ločimo in s vsimi Slovenci v eno deželo zedinimo;
2. da se tudi premoženje Štajerske dežele primerno razdeli in se tedaj našemu odločenemu narodu odračuni in žnjim da, kar mu gre;
3. da se od nemške Gračke škofije odločimo ino slovnski pridružimo;
4. serčno želimo, da bi se v preslavnem Pražkem shodu naj bolj prikladno slavjansko narečje izvolilo kakor občno sredstvo naše kniževne in državne vzajemnosti in se razun domačega narečja in na njegovi podlagi pri vseh slavjanskih narodih v šole vpeljalo, barem v latinske, če že ne popred, in da bi se potem saj en predmet u njem razlagal in učil.

V teh rečeh se priporočimo zanesljivo blagovolni podpori preslavnega shoda. Slava Slavjanom!

V imenu družbe Slovenije v Gradcu.

Zahteve, ki naj, bi jih zagovarjal Cigale, razen tretje, niso nove in jih je Slovenija navajala že ob raznih prilikah. Prvič, pa se je v programu pojavila zahteva po spremembi škofijskih meja. Njena podlaga je v razdelitvi slovenske Štajerske med dve škofiji: sekovsko s sedežem v Gradcu in lavantinsko s sedežem v Št. Andražu. ^{193a} Težnje po novi

¹⁹⁰ Ilešič, VII, str. 85–86.

¹⁹¹ Koncept pisma v arhivu Slovenskega društva, AS.

¹⁹² Cigale je zastopal še goriško Bralno društvo in celovško Slovensko društvo.

¹⁹³ Kopija ohranjena kot priloga O Murščevega rokopisa!

^{193a} Zemljevid je v Zgodovini narodov Jugoslavije, II. del, Ljubljana 1959.

razdelitvi so se pojavljale že vso prvo polovico 19. stoletja.¹⁹⁴ Pomlad narodov je problem še ostreje postavila v ospredje. Po smrti sekovskega škofa Romana Sebastiana Zängerlea¹⁹⁵ je nastala še zahteva po slovenskem škofu v Gradcu.

Čeprav je ta zahteva prišla v program Slovenije zelo pozno, to še ne pomeni, da njeni sodelavci niso razmišljali o njej že pred tem. 12. maja je pisal Muršcu dr. Lovro Vogrin iz Male Nedelje:¹⁹⁶ »Ali se bode naš slovenski del ločil ino labudčki škofije perdružil? Pri nas je med ludstvom občinska žela za slovenskega vladika, ino tudi čujema praviti, ki že prošnja okoli gre ino se podpisava, katéra se potem presajnem gospodu kardinalu Švarcenbergu predati hoče, da bi oni blagovolno nekega Slovenca nam za vladika postavili! Po moji namembi pa bi najbole bilo, da bi nas od Nemcov ločili, ino z Labudskim škofilstvom zedinili.« Naslednji dan je pisal Trstenjak:¹⁹⁷ »Pri večih farah se že zbirajo podpisi za zedinjene slovenske strani sekovske škofije k lavantinski. Niše ni je proti razun dehanta Dainka. Glejte babo.« Teden dni kasneje že vpleta v to akcijo tudi Muršca:¹⁹⁸ »Kako se kaj čuje za stran ločenja slovenske strani od sekovske škofije? Neznam, ali so že naši podpisi prišli pred lice kardinala, ali pa ni? Pišite g. Glazerju,¹⁹⁹ naj se pogovorijo s škofom Antoniem,²⁰⁰ ino naj zezvedo od Kardinala kak da oni mislijo. Glazer so v tej reči važna ino uplivna osoba.« Dr. Matija Prelog je Vrazu čisto jasno zapisal slovenske zahteve:²⁰¹ »Hočemo imati slovansko Biškopijo i Slavjana za Biškupa (kako čuti Slomšeka):« Usoda peticije ni znana, toda 2. junija je pisal Slomšek Vodušku:²⁰² »Marposka duhovščina nas je poslala vprašat, ali bi nam ne bilo, po volji jih v našo skerb prevzeti. Ne branim se ne, pa tudi ne silim. Blizo Gradca ni dobro biti.« Žal se tu sled pretrga, toda upravičen je sklep, da je vest, da Slomšek akciji ne nasprotuje, prišla do Muršca.

V istem času, ko je graška Slovenija zahtevala v »pooblastnem pismu« Cigaletu spremembo škofijskih meja, je bila narejena po drugi liniji še ena, nič manj pomembna poteza. Prvega januarja 1849 je pisal Slomšek kardinalu Schwarzenbergu v Salzburg, da bo glede na novo teritorialno razdelitev Štajerske v novi ustavi treba misliti na novo razmejitev škofij in premestitev sedeža škofije.²⁰³ Kljub časovnemu sovpadanju obeh pisem je o njuni povezavi nemogoče karkoli določnejšega reči. Korespondenca Slomšek—Muršec in obratno je od 6. avgusta 1847 do 28. novembra 1850 pretrgana.²⁰⁴

¹⁹⁴ F. Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, Maribor 1928; F. Kovačič, A. M. Slomšek, *Celje I. del 1934, II. del 1935*.

¹⁹⁵ 27. aprila 1848.

¹⁹⁶ Ilešič, VII, str. 64—65.

¹⁹⁷ Ibid., str. 2—3.

¹⁹⁸ Ibid., str. 3—4.

¹⁹⁹ Marko Glazer, župnik pri sv. Petru v Mariboru.

²⁰⁰ Anton Martin Slomšek.

²⁰¹ F. Ilešič, *Korespondenca iz dobe našega preporoda*, IMK XIX 1909, str. 104—105.

²⁰² AZN I, str. 109.

²⁰³ Ibid., str. 231—232.

²⁰⁴ Verjetno v tem času nista občevala samo preko tretjih oseb. 15 ohranjenih pisem v Ilešič, VI, str. 144—157, govori o zelo tesnem prijateljstvu. Možno je tudi, da sta bila Slovenija in Muršec Slomšku preradikalna.

To prizadevanje pa je doživelo prvi udarec že 29. januarja 1849, ko je bil na izpraznjeno mesto sekovskega škofa imenovan Josef Othmar Rauscher. Gibanje za spremembo škofijskih meja in sedeža lavantinske škofije pa ni prenehalo do 1859.

XV

Decembra 1848 se je poslanec mariborskega volilnega okraja Schmiderer odpovedal mandatu in njegovo mesto je ostalo prazno. Slovenija je v volitvah novega poslanca videla možnost, da njen predsednik vendar postane državnozborski poslanec. V boj se je vrgla zelo intenzivno. 30. decembra so izdali dvojezičen lepak »P. n. dragi Slovenci« v 1000 izvodih, njegovo vsebino je objavila tudi ljubljanska Slovenija.²⁰⁵ Josip Dragoni-Křenovskega predstavljajo kot primerno izobraženega moža, ki je volilcem dobro znan po svoji obsežni publicistični dejavnosti. Volilce opozarjajo, da Slovence uspešno in častno zastopajo že trije poslanci, ki jih je predlagalo graško društvo in da »gotovo on nebođe zaoztal«. Posebej se obračajo tudi na zunanje člane društva, da bi pomagali k izvolitvi.²⁰⁶

Navzlic obsežni propagandni akciji niso uspeli. Na enega izmed vzrokov opozarja Caf v pismu 13. januarja:²⁰⁷ »Da g. Dragonija za Marburškega poslanca spravimo si prizadévam- ali kmet je zdaj kakor petelin na stréhi!« Nad izvoljenim Fránjom Raduškom je Muršec v članku Pri nas se dani²⁰⁸ izrazil zadovoljstvo, ker je bil poslanec slovenske narodnosti. Upal je, da »mu bo v Kromerizu v sredi iskrenih Slavjanov srce ino duh po domače oživel.«

Josip Dragoni-Křenovski je bil predviden kot kandidat tudi februarja 1849, ko je bil predviden Dominkušev odstop.

Prve vesti o odstopu ptujskega poslanca segajo že v september 1848. Vzrok naj bi bile gospodarske obveznosti doma.²⁰⁹ Strah pred tako potezo se je znova pojavil februarja 1849. Ker ni ohranjeno nobeno pismo Dominkuša Muršcu, niti ne govori o vzrokih kakšen drug vir, ni znano, kako je tajnik Slovenije to zvedel. V prvi polovici februarja se je Muršec pismeno obrnil na sodelavce, ki so živeli na področju ptujskega volilnega okraja. Prvi je odpisal Šparovec iz Sekove 17. februarja:²¹⁰ »G. Dominkuš so mi pisali, da še ne bodo taki sedeš v Kromerizu zapustili.« Naslednji dan mu je odgovoril Trstenjak:²¹¹ »Na vaše zadnje pismo Vam berzo sledeče odgovorim. Kakor hitro zazvête, da je Dominkuš odstopil, pišite hitro g. Krefti Jakobi no mu pošlite imena sledečih kandidatov: Dragoni, Krajnc, Glaser Franc oskerbnik v Reichenburgi brat fermeštrov in dober Slovenec, lahko tudi mene. G. Kreft naj ter po komisiyah agitira, kako po ormožki, velkonedelški, dornovski grajski itd., kje kmetje v njega velko zavupanje stavijo, no na den

²⁰⁵ 9. jan. 1849.

²⁰⁶ Priloga P Murščevega rokopisa.

²⁰⁷ Caf Muršcu. Ilesič, VII, str. 32–33.

²⁰⁸ Slovenija, 9. feb. 1849.

²⁰⁹ Slovenija, 26. sept. 1848.

²¹⁰ Ilesič, VII, str. 75–76.

²¹¹ Ibid., str. 5–6.

volitve pa skerbite, da de vam prišel v Ptuj!« Muršec pa je predvideval, da bi akcijo vodil sposoben in popularen radgonski kaplan Anton Kreft. Ta mu je odpisal 24. februarja:²¹² »Ako se bode moralo za Kromeriž namesto Dominkuša voliti, tako mi Sloveni samo eniga Candidata moramo imeti, drugači se glasi preveč rastrosijo.— Kteriga, to Vi sodite.— Vi pišete, da se bodte v tej reči naj več ali c'lo na me zanesli. Bože moj, jaz sim v tistimu ljudstvo celo nič ni znani, pa zdaj v posti, kje pošne pride mam, prevdarite, kako mučno je to za me! Pišite G. Kainihu,²¹³ G. Cingeru.—²¹⁴ Jaz bodem pri volitvi v Ptuj malo pomogel.«

Sprožitev vsega tega društvenega aparata pa je bila nepotrebna, ker so bile vesti o Dominkuševem odstopu preuranjene.

XVI

Spremembo kurza avstrijske notranje in zunanje politike po zmagi reakcije nad revolucijo je Slovenija kmalu začutila na raznih področjih. Čaj je spraševal Muršca 13. januarja:²¹⁵ »Kaj čujete? ali bo naš svetli car — nemški postál?« V mnoge narodne delavce se je naselil strah pred prihodnostjo, da so se spraševali s Šparavcem:²¹⁶ »Mila Slovenija, kaj se bo z-teboj godilo?« Ugotovitev Trstenjaka:²¹⁷ »Nemčaria nam hudé zajinke spleta,« ni bila osamljena: Vodstvo graškega društva se ni sprijaznilo s tokom, ki je grozil vse odplaviti.

V skladu s to novo, po primatu v Nemčiji, stremečo politiko, je ministrstvo 30. januarja 1849 ukazalo, naj se poslanci vrnejo v Frankfurt, tam, kjer so odstopili ali sploh niso bili izvoljeni, pa naj izvolijo nove! Tako se je Slovenija ponovno znašla sredi boja za nacionalne interese.

Alojzij Šparavec iz Sekove je dobil 15. februarja pismo Bratkoviča, oskrbnika v Negovi. Njegovo vsebino je takoj sporočil Muršcu:²¹⁸ »Bratkovič meni 15/2 piše: Na mojega poglavara je ravno zdaj prišla naredba okrožnega poglavarstva, da naj po zavupanem potu (vertraulichen Wege:) ta na znanje da, ali, ino na kakšni način bi se volitev v Ptuj za Frankobrod mógla upeljati.« Dan za Šparavcem je poslala ogorčeno pismo Trstenjak:²¹⁹ »Tudi na naš volitni komité je prišlo tretjokratno vprašanje, ali bi bilo segurno volitve razpisat, na g. Raispa pa ad personam, naj on tako tiho v zavupanji odgovori Kreisamti, kje je uzrok, da je ptujška okolica edina, ktera ni je volila. Tudi na druge komisije je prišlo vprašanje, kako bi mogoče bilo volitve vravnati! Ali je to javnost in očitnost? Takó za plotom bi radi poslance zbiral in potlam, ko so v Frankobrodu našem državnem zbori rekli: narod vse

²¹² Ibid., str. 61—62.

²¹³ Župnik pri sv. Bolfenku v Slovenskih goricah.

²¹⁴ Napaka v prepisu ali tisku. Pravilno je Cinger (Jernej), kaplan pri sv. Urbanu pri Ptuj.

²¹⁵ Ilesič, VII, str. 32—33.

²¹⁶ Šparavec Muršcu 17. feb. 1849. Ibid., str. 76.

²¹⁷ Trstenjak Muršcu 18. feb. 1849. Ibid., str. 5—6.

²¹⁸ Šparavec Muršcu 17. feb. 1849. Ibid., str. 76.

²¹⁹ Ibid., str. 5—6.

drugači misli in želi, ko pa njegovi zastopniki v Kroměříži. Pogovorite o tej zvijači al' v' Slovenii, al' pa v' Slav. Centralbl.« Obvestil ga je tudi, da bo pazil, da se ne bi vmešavali razni »vetrnjaki« in o odgovoru volilnega odbora: »Da njemu nije znano, ki bi narod, k' se je pri prvi volitvi očitno proti nemški zavezi izrazil; zdaj v' volitvo privolil, ako pa bi ministerstvo rado znalo želje naroda, naj jih od predvolivcov (Vorwähler) po komisiah zvê.«

Slovenija se je zganila. Muršec je pisal sodelavcem o nevarnosti ponovnih volitev, pa tudi ljubljanska Slovenija je 23. februarja prinesla članek Slovenci, ki je po vsebini podoben Trstenjakovemu pismu. Njegova glavna misel je, da Slovencev nihče ne sme in ne more siliti voliti. Poln je očitkov vladi, ker ne upošteva volje naroda in hoče tajno speljati, kar je narod javno odklonil. Avtor je sicer podpisan samo dr. M., vendar je to po vsej verjetnosti Muršec. 24. februarja je tajnik graškega društva že prejel odgovor Antona Krefta:²²⁰ »Vi ste mi žalostne reči pisali.— Verwalterje že ljudstvo k' volitvi na Ptuj, pripravljajo.— Ljudstvo meni, da mora za naš zbor v' Kromeriz voliti.« Kuliko je mogoče bodem včinit, ravno sta G. Dr. Vogrin, i Jakob Kreft pri meni bila.— G. Bratkoviću pri Negovi sim takodjer pisal.— Menim, da prav pogodim, ako Vam pišem, da z' tote volitve ne bode ništa.—« 27. februarja je Muršcu odposlal pismo tudi Fran Muršec iz Borla:²²¹ »Kaj se dotiče volitve v' Frankobrod, bom si peržadeval po volji Slovenije« po moji moči z ljudmi in gospodmi, s kterimi bom kaj opraviti imel, se vročo pogovarjati, da se kaj taciga ne zgodi, kaj bi nam škodovati zamoglo.« Naslednjega dne je ponovno pisal Trstenjak:²²² »Tudi dobrovoljni kandidat za Frankobrod g. Dr. Waser, ravno tisti, k'ér zmirom po časopisih se dere, da se nesme Laško Tirolsko od nemškega ločit, tak ali dober Centralist in Švaboman, se (gleda) vidi skoz verstice: Gračarce. Ptujski mestjani, in švabomanski pisarje v' pisarnicah si res dosti truda dajo, slepo ljudstvo prepričat od dobrote, Bog si vê, kak de šlo. Jas sem storil kar je mogoče. Na odgovor volitvenega odbora ni še smo dobili, ne, čerkice, kak so guberniji komisije pisale, ali bi prilično ino mogoče bilo brez vernjeke volitve razpisat, nisem čul druga, kak samo od enega komisarja, k'ér je odgovoril, da on bi že volitve vkupšpravil, samo ter zgubi svojo popularnost. Vidili bo mo, kaj de prišlo. Pište Krefti v' Radgono v' Cmuřek v' Negrovo itd., da se ljudje ne dajo prevārit. Koliko jas čujem, tak drugi gotovo ne bodo volili, kak pa starih 28 počenčenjakov.« Kréftova misel, da iz teh volitev ne bo nič, je bila točna. Po negativnem odgovoru volilne komisije niso več silili k volitvam.

Verjetno januarja meseca je imela skupina rodoljubov, od katerih sta znana le Muršec in Šparavec, razgovor,²²³ na katerem so sklenili, da bodo skupaj s koroškimi Slovenci napisali slovenskim poslancem »spodbodno pismo« ali »pro memorio«,²²⁴ ki naj bi poslance opomnila,

²²⁰ Ibid., str. 61—62.

²²¹ Ibid., str. 96—97.

²²² Ibid., 6—7.

²²³ Edina vest o njem je Šparavčeva omemba v pismu Muršcu 17. feb. 1849, Ibid., str. 76.

²²⁴ Einspieler v pismu Muršcu 19. feb. 1849. Ibid., str. 92—93.

»da naj bar ministerstvo opitaju, ali je na enakopravnost narodov že pozabilo.«²²⁵ Pravi namen tega pisma je bil, po vsej verjetnosti poziv slovenskim poslancem v Kromerizu, naj zahtevajo reševanje za narod bistvenejših vprašanj in naj dolge ustavne debate opustijo. V ozadju tega je moralo biti spoznanje, da je prihodnost prvega avstrijskega parlamenta temna in negotova ter da čas dela proti njim.

Ker je bil z ministrskim odlokom 30. januarja pomen parlamenta v Kromerizu zelo zmanjšan, saj ga je postavil glede na frankfurtskega na raven nekakšnega meddeželnega, je graška Slovenija hotela izpeljati skupaj s celovškim društvom večjo akcijo, s katero bi dokazali ministristvu, da narod popolnoma zaupa avstrijskemu parlamentu. Z »adreso zavupanja«²²⁶ ali »Vertrauensadresse«²²⁷ so hoteli opozoriti, da niso odstopili od nobene zahteve, ki so jo navedli v svoji peticiji.²²⁸

Muršec je o teh načrtih obvestil Einspielerja in svoje sodelavce na Štajerskem. Ohranjena sta dva odgovora. 18. februarja je odpisal Trstenjak:²²⁹ »Zavoljo podpisov Adrese zavupanja na kromeriški zbor mislim, da še odgodimo, zakaj kmet ma malo zaupanja v Adrese in ono, kar je čerkasto, bolje bi bilo, da se inteligencia slovenska pokliče v podpis, mislim, da mešniki hočejo vsi, ako nebodo paragrafi o cirkvi kje nam v škodo pretresani.« Ko je, zaradi pritiska nove avstrijske politike na Koroškem moral na oba predloga negativno odgovoriti tudi Einspieler,²³⁰ so v Gradcu oba načrta opustili.

Tako pooblastilno pismo Cigaletu kot nasprotovanje ponovnim frankfurtskim volitvam ali pa načrt »spodbodnega pisma« in »adrese zavupanja« kažejo na vztrajanje Slovenije v njenih revolucionarnih načrtih. V času po spremembi kurza avstrijske notranje in zunanje politike je to pomenilo biti v opoziciji, kar je seveda vodilo v spor z vlado, oziroma njenimi pristaši.

XVII

Gratzer Zeitung je bil kot njegovi sovrstniki po ostalih deželah osrednji in uradni časopis Štajerske. 16. marca 1848 je njegova naslovna stran izšla v zelenem okvirju. Časopis je navdušeno pozdravil spremembe, zlasti še ukinitve cenzure. V njem so se takoj pojavile tudi velikonemške tendence. Tako so že 17. marca novice iz monarhije uvrstili v novo rubriko Nemčija — Avstrijsko cesarstvo. Kljub temu pa je bil časopis dostopen tudi za nasprotna mnenja. Nič se ni spremenilo niti po odhodu urednika dr. Schreinerja 1. avgusta, ko so vodstvo časopisa prevzeli Schulheim, Wend in Firbas. Še 31. decembra je Krenovski, ki je pisal v časopis s slovanskega stališča, objavil v njem svoj

²²⁵ Sparavec Muršcu 17. feb. 1849. Ibid., str. 76.

²²⁶ Trstenjak Muršcu 18. feb. 1849. Ibid., str. 5—6.

²²⁷ Einspieler Muršcu 19. feb. 1849. Ibid., str. 92—93.

²²⁸ Zaradi skopih virov je zaenkrat nemogoče popolnoma rekonstruirati ta načrt. Možna je celo hipoteza, da bi za to adreso, ki bi jo reducirali le na protest proti Frankfurtu, skušali pridobiti tudi nekatere nemške Avstrijce. Einspieler v svojem v op. 227 omenjenem pismu ne pove jasno ali misli pod Korošce le slovenske ali vse prebivalce dežele.

²²⁹ Ilešič, VII, str. 5—6.

²³⁰ Einspieler Muršcu 19. feb. 1849. Ibid., str. 92—93.

članek.²³¹ Po novem letu pa se je vse spremenilo. Časopis, ki je bil preje dostopen vsem, je Slovanom zaprl svoje strani. Neki K., ki se je pojavljal v časopisu vse leto, pogosteje pa zlasti po zadušitvi oktobrske vstaje na Dunaju, je začel ostreje napadati Slovence in ostale Slovane ter zagovarjati velikonemške interese. 14. februarja 1849 je Slovenija proti plačilu v posebni rubriki Sprechhalle protestirala proti novi uredniški politiki časopisa. Očitala mu je podpiranje ideje centralizacije države, vključitve cesarstva v Nemčijo in hegemonijo nemštva. Z zastopanjem teh idej, ki so bile nasprotno težnjam Slovanov, je uredništvo pokazalo svoje sovraštvo do Slovanov.

Uredništvo je odgovorilo na naslovni strani iste številke.²³² Svoje prizadevanje je označilo kot krepitev vseavstrijskih interesov. Sestavkov, ki bodo zagovarjali le strankarske interese, ne bodo več objavljali. Uredništvo ni nobenemu narodu bolj naklonjeno, ne zastopa hegemonije, ampak le skupne interese države in ljudstva. Prizadeva si za medsebojno razumevanje narodov in opozarja na nevarnost sovraštva med njimi. Sicer pa tega ne gojijo oni, ampak stranke in klubi, ki skrbijo le za lastne interese, ne pa za koristi naroda in cesarstva. Vsakovrstna politična in nacionalna društva so državi vedno nevarna. Ona vodijo tiste Italijane, Madžare, Nemce, ki so proti Avstriji in hočejo na njenih ruševinah ustanoviti lastno državo. Obstaja tudi neka češka stranka, ki si prizadeva ustvariti slovansko cesarstvo in ki je zato sklicala slovanski kongres v Pragi. Uredništvo sprašuje Slovenijo, ali soglaša z vsemi temi tendencami. Zavrača tudi trditev, da časopis škoduje slovanstvu v Avstriji, da hoče z hegemonijo nemškega naroda zatreti svobodo negermanskih narodov. Te težnje najdemo le pri društvih, ki zapostavljajo skupne interese v korist lastnih. Če se Slovenija poteguje podobno kot Čehi za slovansko državo v Avstriji, ji je uredništvo res sovražno. Društvo nima pravice sklicevati se na slovanski narod, ker ta ne sovraži nemških bratov. Slovenci vedo, da so veliki interesi države tudi njihovi lastni interesi. Slovenija pa vidi v njih le zatiranje in zato pripisuje to tudi graškemu časopisu. Uredništvo izjavlja, da podpira potrebo po državnem jeziku. Nočejo vsiljevati nemščine kot jezika za sporazumevanje in izobraževanje, toda prepričani so, da je potreben enoten jezik v upravi, državnem zboru, pri zakonodaji in v armadi, da je potreben za krepitev države, da je neprecenljiva dobrota in najmočnejša vez avstrijskih narodov. Njegova odprava bi bila korak k uničenju države. Tudi ZDA, Britanija, Francija in druge imajo državni jezik, Slovenija pa vidi v nemškem državnem jeziku trn v oči. Če bi poslušali društva in stranke, bi bila skupna vlada v Avstriji nemogoča, država bi morala razpaсти. Toda tega narodi ne želijo in ne podpirajo teh zahtev. Avstrija mora biti enotna, centralizirana, ne pa federativna. V današnjem položaju v Evropi bi cesarstvo kot zveza držav ali kvaži držav razpadlo v enem letu. Kdor hoče močno Avstrijo, mora izstopiti iz okvirov ozke politike lastnega naroda in se postaviti na višino

²³¹ Bil je zelo plodovit, saj je od vseh članov graške Slovenije objavil največ člankov. *Gratzer Zeitung* je objavila njegove članke: 28. apr., 20. jun., 16. jul., 28. in 29. avg., 6., 21. in 25. okt., 2. in 16. nov., 7., 9., 23., 24., 31. dec. 1848.

²³² Achtung der Grazer Zeitung vom slovenischen Vereine in Graz.

državne politike. Razumel bo, da Avstrija potrebuje lastno varnost ter trden in svoboden položaj v Evropi. S tem, da bo cesar tudi vladar Nemčije, ne bo cesarstvo ničesar izgubilo; celo častno je nositi krono, ki so jo Habsburžani nosili 500 let. Kdor misli drugače, misli protidržavno. Za Avstrijo ni nobene večje nevarnosti kot je zapustitev njene položaja v Nemčiji. Z golo zvezno ali pogodbeno enotnostjo, kot misli Slovenija, se nemški narod ne bo zadovoljil in ne bo prej miroval, dokler ne bo enoten. To enotnost pa mora doseči pod Habsburžani, sicer jo bo pod pruskim vladarjem. Prvo zagotavlja Avstriji položaj velesile in miren razvoj, drugo pa državljansko vojno. Ta svetovna sila bo vsem narodom zagotovila varstvo in pravice. Zlobno je ob tem pomisliti na zatiranje, ker je bila enakopravnost priznana tako v Frankfurtu kot v Kromerizu, zagotovila sta jo tako ministrstvo kot cesar. Na koncu uredništvo opozarja, da ne bo vodilo polemike s Slovenijo, ampak ji bo odgovorilo s prizadevanjem za mir, srečo in bratovsko ljubezen med avstrijskimi narodi in za najvišje interese države.

Slovenija je takoj poslala odgovor, ki ga uredništvo ni hotelo sprejeti niti proti plačilu, ker naj bi to povzročilo samomor časopisa.²³³ Tiskanje je odklonila tudi tiskarna Leykamovih dedičev, ki je do tedaj tiskala vse priloge Slovenije. Društvo je našlo novo tiskarno C. Tanzer, ki je 17. februarja natisnila dve veliki strani dolg odgovor.

Slovenija je najostreje napadla trditev, da je nemški jezik skupna dobrina vseh narodov v Avstriji, da je nemška izobrazba tista, na podlagi katere morajo razviti svojo izobrazbo. S tem, da časopis forsira nemštvo, da se poteguje za združitev Nemcev, je dokazal, da stremi za nemško hegemonijo v Avstriji. Centralizacija, ki jo zagovarja uredništvo, bi uničila vsako samostojno življenje narodov Avstrije. Slovani se zavedajo, da cesarstvo potrebuje močno vladno in so pripravljeni k temu; tudi prispevati. Znano pa je, da ni nujno, da centralna oblast vodi vsa politično dejavnost in da lahko narodom prepusti marsikaj, ne da bi pri tem oslabela. To pa je možno le v federativni državi. Izkušnja uči, da je premočna centralizacija škodljiva. Podobna je strojem, ki jih poganja samo eno kolo. Če se to pokvari, vse obstoji. Zavrača očitke, da je Slovenija stranka, klub, ki ruši mir med narodi in ščuva enega proti drugemu, ter da je nevarna državi. Opozarja, da tako etiketiranje ni v navadi, niti dovoljeno v političnih bojih. Društvo je nastalo na podlagi ustave. Njegov namen je osvetljevanje političnih vprašanj s slovanskega stališča, zastopanje njihovih interesov ter gojitev slovenskega in ilirskega jezika. Vodilo je slovansko-avstrijsko politiko in svojih stališč ni nikoli spreminjalo. Slovenci in ostali Slovani so se vedno borili za Avstrijo, tudi takrat, ko je bilo to nevarno. Slovenija ni nikoli podpihovala razprtij med narodi. Le dvakrat se je obrnila na Slovence: ob ukinitvi fevdalnih obveznosti²³⁴ in ob oktobrskih do-

²³³ Odgovor Slovenije, priloga R. Murščevemu rokopisu.

²³⁴ Trditev je zelo nejasna, razen, če nimajo v mislih neposredno obračanje z emisarji. Muršec o tem v rokopisu molči, čeprav spor omenja. Znano pa je, da se je ob ukinitvi fevdalnih obveznosti obrnil na svoje volilce dr. Josip Krajnc. Lepak je objavil Karol Verstovšek v članku Dr. Jože Krajnc, Ilustrovani Narodni koledar XIII, Celje 1901, str. 86–88. Ali je lepak Slovenija pošiljala po vsej Slovenski Stajerski?

godkih.²³⁵ Nikoli se ni predstavljala kot zastopnik slovenskega naroda, le delovala je v njegovo korist. Nemcem in njihovi kulturi je društvo vedno izkazovalo vso dolžno čast. Hočejo pa na isti način, kot so Nemci uveljavili svoj jezik, uveljaviti tudi slovenskega. Niso proti nemški kulturi, ostajajo pa pri trditvi, da ona Slovence odteguje lastnemu narodu. Najostreje zavračajo tudi namigovanja in obtožbe glede kongresa v Pragi. Tam so se zbrali državljani ene države in so sklepali le o Slovanih. Medtem pa je potekal neovirano kongres v Frankfurtu, ki ni samo odločal o negermanih, ampak je hotel tudi uničiti Avstrijo. Slovenija je zavrnila tudi obtožbo, da je sklenila napadati *Grazter Zeitung*²³⁶ v drugih časopisih. Poudarja, da je le izjavila, da bo našla prijaznejšega. Na podlagi odloka ministrstva 20. decembra 1848, niso smeli odgovora razširjati na javnih mestih, ampak so ga lahko poslali le poznanim osebnostim.²³⁶

XVIII

Zadnja javna manifestacija graške Slovenije je bila na predvečer konca pomladi narodov, 1. marca 1849. Društvo je naročilo mašo za pokojnim srbskim vojvodom Stevanom Šupljikcem v cerkvi usmiljenih bratov v Gradcu. Slovenija seveda ni slutila, da je to tudi njen requiem, čeprav se je nevarnosti zavedala. Ta žalna slovesnost je imela izrazito politično ozadje. Pri maši je bil tudi poveljujoči general v Gradcu grof Spannochi. Katafalk je bil okrašen s srbskim in troedinim hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim grbom, spredaj pa je bil napis »Za narodnost in svobodo«. Političnega ozadja te akcije ne taji niti poročevalec v Sloveniji (-m-),²³⁷ ko poroča o requiemu skladatelja Tomaška, ki so ga izvajali pri maši: »Zdaj je milo zapela jokajoča struna na goslih, kakor bi hotla oponašat žalostni jok ljudomile slavjanske čez narodno nesrečo, zdaj zadoni trombe: gromeči glas, kakor junakov terdi sklep za rešitvo nemiliga trpljenja, zdaj zabuči pretresavna trobenta in oznanuje pogin vsih pozemeljski verig, in zdaj polno se vzdigne soglasje, obetavno edino moč nepremagljivo združenih bratov. Vsaki glas je bil zdihljej slávjanski, vsaki glas je peljal dušni vid v nesrečno pretečenost, v dvomapolno zdajnost in negotovo prihodnost. Vzdignila se je duša v nebo za srečo vsih blagih rodoljubov, za slavni izid naše velike namembe.«²³⁸

Ce je razpustitev parlamenta 7. marca presenetila vodstvo graškega društva, pa ga gotovo ni novi zakon o društvih 17. marca 1849. Bili so preveč izobraženi, da ne bi spoznali novih političnih tokov, ki so prevladali v novem ministrstvu. Slovenija je izbrala edino možno pot in postala literarno društvo.²³⁹ To je bil edini način, da obdržijo v svoji sredi študente, ki so tvorili večino društva.

²³⁵ Tudi tega Murščev rokopis ne omenja. Tudi Zahn ju ne omenja v Katalog der Proclamationen, Mauernanschläge und anderer Stimmen für Graz und einzelne Orte auf dem Lande, Graz und Leipzig 1898. Znan je le že citirani protest, objavljen v Sloveniji 10. nov. Celskih Novinah 2. nov.

²³⁶ Tako se nahaja nekaj primerkov tudi v arhivu Slovenskega društva v Ljubljani, AS, ohranjen tudi kot priloga R Murščevega rokopisa.

²³⁷ Verjetno Muršec.

²³⁸ Slovenija, 6. marca.

²³⁹ Murščev rokopis, Slovenija, 17. aprila.

Društvo je delovalo vse do leta 1850.²⁴⁰ S svojim delom je Slovenija na Štajerskem sprožila prizadevanje za združitev Slovencev, katerega so ukrepi vlade lahko le zavirali ne pa tudi zavrli: »Ni ga na svétu, da bi mogel ukazati naj Drava u Rhein teče...«²⁴¹

Zusammenfassung

DER GRAZER VEREIN »SLOVENIJA« IN DEN JAHREN 1848 UND 1849

Der konstitutionell-politische Verein »Slovenija« (Ustavno politično društvo Slovenija) ist als Verein der steirischen Slowenen am 16. April 1848 in der Hauptstadt der Steiermark gegründet worden, er sollte die Bemühungen um die Verwirklichung der Idee des vereinten Sloweniens organisieren und leiten. Seine Mitglieder waren Studenten, einige — in erster Linie jüngere Geistliche und vereinzelte Vertreter der slowenischen weltlichen Intellektuellen.

Es wird festgestellt, dass der Verein schon von Anfang an auf Grund des natürlichen Rechts die Aufhebung von historischen Landesgrenzen und die Vereinigung aller Slowenen in einer Verwaltungspolitischen Einheit mit der slowenischen Sprache als Amtssprache gefordert hat. Von diesem Standpunkt aus leitete der Verein mit Zeitungsartikeln, Plakaten und seiner konkreten Tätigkeit einen scharfen Feldzug gegen die Wahlen für das deutsche Parlament in Frankfurt ein und bemühte sich um die Wahl möglichst vieler nationalitätsbewusster Slowenen in den Wiener Reichstag, die später zusammen mit anderen slowenischen und slawischen Abgeordneten die Umgestaltung von Österreich auf nationaler Grundlage erreichen sollten. Um den Forderungen der slowenischen Abgeordneten mehr Gewicht zu verleihen, sammelte der Verein »Slovenija« in der Steiermark Unterschriften für die slowenische Petition an den Kaiser. Seine Delegierten nahmen in Prag an den Sitzungen des slawischen Kongresses und an der Zusammenkunft der Vereine »Slovanska lipa« teil, der Ende des Jahres 1848 stattfand, ferner auch an einer Sitzung des kroatischen Sabor, um für die slowenischen Forderungen äussere Unterstützung zu finden. Seinen politischen Grundsätzen treu verurteilte der Verein den Oktoberaufstand in Wien aufs schärfste, in diesem Aufstand sah er nämlich eine Gefahr für den »Frühling der Nationen« und damit für die Verwirklichung der slowenischen nationalen Forderungen. Bei der aussenpolitischen und innenpolitischen Kursänderung am Hofe geriet der Verein in Konflikt mit den um die Grazer Zeitung versammelten Anhängern der neuen politischen Ausrichtung, die die Bestrebungen um für die Zentralisierung der Monarchie und die Beibehaltung ihrer Rolle in Deutschland unterstützen.

Kurze Zeit nach Auflösung des Reichstags musste der Verein aus einem politischen in einen literarischen Verein umorganisiert werden. Im Jahre 1850 stellte der Verein seine Tätigkeit ein.

²⁴⁰ Pismo Muršca Slovenskemu društvu v Ljubljani. 24. marca 1850. Ilešič, VII, str. 166—167.

²⁴¹ Majar Muršcu 7. dec. 1849. Ibid., str. 43—44.